

Fakulta humanitních studií
University Karlovy v Praze
Katedra sociální a kulturní ekologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE
DOBROVOLNICTVÍ A SUBJEKTIVNÍ
KVALITA ŽIVOTA

Markéta Jůnová
2007

Děkuji za vedení této diplomové práce PhDr. Ivanu Ryndovi a též paní Mgr. Tereze Pospíšilové, Ph.D. za pomoc s částí diplomové práce, která se týká sociologického výzkumu.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 17. května 2007

.....

Markéta Jůnová

OBSAH

I.	Úvod	str. 4
II.	Cíl diplomové práce a metoda	str. 5
III.	Udržitelný rozvoj a kvalita života	str. 6
	Co je udržitelný rozvoj	
	Udržitelný rozvoj a hodnoty	
IV.	Lidské potřeby	str. 11
	Kritika konzumismu	
	Hierarchie lidských potřeb	
V.	Kvalita života	str. 16
	Vývoj pojmu	
	Dimenze kvality života	
	Definice kvality života	
	Kvalita života z různých pohledů a oborů	
	Subjektivní kvalita života	
	Co je to <i>subjective well-being</i> , aneb osobní pohoda	
	Determinanty kvality života	
	Štěstí	
	Indikátory kvality života	
VI.	Dobrovolnictví	str. 34
	Vývoj dobrovolnictví	
	Některá data o dobrovolnících	
	Co je to dobrovolnictví a kdo je to dobrovolník	
	Význam dobrovolnictví	
	Motivace k dobrovolnictví	
VII.	Kvalitativní výzkum	str. 42
	Úvod	
	Cíl	
	Metoda	
	Výzkumné otázky	
	Typ kvalitativního výzkumu	
	Metoda analýzy	
	Průběh výzkumu	
	Výsledky	
VIII.	Závěr	str. 72
IX.	Seznam přečtené literatury	str. 76
X.	Přílohy	str. 80

I. Úvod

Během svého studia jsem se setkala s literaturou, která se různým způsobem dotýkala tématu kvality lidského života. Toto téma mě velmi zaujalo, a to především co se týče problematiky subjektivní kvality života. Literatura zabývající se lidskými potřebami pak podnítila mé úvahy o tom, za jakých podmínek je člověku dobře, na čem to závisí. Pojem subjektivní kvality života spočívá v tom, že tyto faktory závisí na každém jednotlivci, na jeho hodnotách, a proto není lehké dospět k nějakým obecným závěrům.

Když jsem uvažovala nad tím, jak toto téma pro svou diplomovou práci nějak specifikovat, napadlo mě dobrovolnictví. Ke zkoumání tohoto fenoménu mě inspirovala osobní zkušenost. Jako dobrovolník se již přibližně 5 let účastním projektů, které souvisí s rozvojovou pomocí, mezikulturním dialogem a bojem proti rasismu. Všechny tyto aktivity jsou inspirovány mezinárodním Humanistickým hnutím. Pro zkoumání subjektivní kvality života se tento fenomén zdál vhodnější než subjektivní kvalita života v závislosti na kvalitě životního prostředí, ve kterém člověk žije (o čemž jsem předtím také uvažovala), a to právě proto, že stát se dobrovolníkem je určité subjektivní rozhodnutí, které závisí na jednotlivci samém.

Vycházím z toho, že to, co dělá člověku dobře, odráží jeho hodnotové preference, proto se budu zabývat i literaturou, která se věnuje tématu lidských potřeb a hodnot. Fenomén dobrovolnictví a hodnot zasazují též do kontextu udržitelného rozvoje. Právě strategie udržitelného rozvoje tematizuje kvalitu oproti kvantitě. A fenomén dobrovolnictví by mohl být chápán jako určitý aspekt života, který člověka obohatí, zvýší mu jeho kvalitu života, mohlo by jít o příklad kvalitativního obohacení oproti kvantitativnímu.

Téma se týká problému kvality lidského života a možností jejího měření. Dobrovolnictví nahlížím jako určitou formu vyjádření lidských hodnot či životní styl, což je dle mého názoru jeden rozměr, který spoluurčuje, zda budeme směřovat k trvalé udržitelnosti. Poznání toho, co tvoří kvalitu našich životů, může ovlivňovat tvorbu politik a směr vývoje lidské společnosti.

II. Cíl diplomové práce a metoda

V této diplomové práci se tedy věnuji přínosu dobrovolnictví pro subjektivní kvalitu života. Jejím cílem je pokusit se odpovědět na otázku, proč se člověk stane dobrovolníkem a jak to ovlivňuje jeho kvalitu života z pohledu jednotlivce, co mu to přináší. Takto se pokouším přispět k pochopení tématu subjektivní kvality života na konkrétním fenoménu.

Jako metodu jsem zvolila kvalitativní sociologický výzkum dobrovolníků, pomocí jehož výsledků se pokusím odpovědět na otázky, které si v rámci této práce kladu. Diplomová práce rovněž obsahuje rešerši odborné literatury, která se vztahuje k tématu udržitelného rozvoje, lidských potřeb, dobrovolnictví a kvality života.

III. Udržitelný rozvoj

Co je udržitelný rozvoj

Téma udržitelného rozvoje se objevuje již v 18. století. (Rynda, 1998). V druhé polovině 20. století vzrůstají obavy ze zhoršujícího se stavu životního prostředí v globálním měřítku a toto téma se stává velmi aktuální. V roce 1972 se koná první konference OSN o životním prostředí člověka (Stockholm). Účastníci konference se shodli na tom, že je třeba k ochraně životního prostředí přistupovat společně, jelikož všichni žijeme na jedné planetě, jakožto v jednom uzavřeném systému. Pokud mezinárodní společenství nezačne jednat, hrozí, že nezvratitelné změny v životním prostředí ohrozí náš život, i život budoucích generací. V tomto období byla rovněž nastolena otázka po podobě budoucího ekonomického růstu, který není v uzavřeném systému zdrojů trvale možný (studie SCEPT, MIT, 1970).

Tyto otázky a události vedly Organizaci spojených národů k ustavení Komise pro životní prostředí vedené G. H. Brundtlandovou, která dospěla k závěru, že není nutné zastavit ekonomický růst, ale změnit jeho kvalitu. Řešením je koncept trvale udržitelného rozvoje. Trvale udržitelný rozvoj je chápán jako způsob života, který by uspokojil potřeby současné generace, aniž by omezil potřeby generací příštích („Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby.“; Brundtlandová, 1991: 47). Jako hlavní cíle trvale udržitelného rozvoje byly určeny: oživit růst, změnit jeho kvalitu, uspokojovat základní potřeby, zajistit trvale udržitelnou úroveň populace, uchovat a posílit základnu zdrojů, spojovat ekologická a ekonomická hlediska při rozhodování, nově orientovat techniku a odstranit rizika, reformovat mezinárodní hospodářské vztahy, posílit mezinárodní spolupráci (Brundtlandová, 1991). Mezinárodní společenství přijalo princip trvale udržitelného rozvoje na Konferenci o životním prostředí a rozvoji v roce 1992 v Riu de Janeiro. V této definici je obsaženo uznání, že v uzavřeném systému zdrojů není možný trvalý růst a také etický aspekt zachování zdrojů pro příští generace.

Rynda podává ještě komplexnější definici: „Trvale udržitelný rozvoj je komplexní soubor strategií, které umožňují pomocí ekonomických prostředků a technologií uspokojovat lidské potřeby, materiální, kulturní i duchovní, při plném respektování environmentálních limitů. Aby to bylo v globálním měřítku současného světa možné, je nutné nově redefinovat na

lokální, regionální i globální úrovni jejich socio-politické instituce a procesy.“ (Rynda, 2000: 1). Ivan Rynda rozlišuje čtyři roviny či pilíře trvale udržitelného rozvoje. Jde o ekonomický, environmentální, sociální a lidský rozměr (zde se jedná především o odpovědnost vůči budoucím generacím i chudému geopolitickému Jihu). Upozorňuje, že nejde o průnik všech rovin, ale o vytvoření „jediného společného prostoru světa, v němž budeme rozumně zařízeni“ (Rynda, 2000: 3). Pojem rozvoj chápe jako rovnováhu mezi možnostmi uplatňovat a rozvíjet duchovní schopnosti člověka a skromností ve spotřebě materiálních statků (Rynda, 1998).

Trvale udržitelný rozvoj někdy bývá zaměňován za trvalý ekonomický růst. Rynda upozorňuje, že předmětem trvale udržitelného rozvoje je naopak především rozvíjení kvality: „kvality života a nového životního stylu, zaměřeného na duševní bohatství individuálního subjektu, na rozvíjení a uskutečňování obecně lidských i individuálních potencialit. Měřítkem je kvalita života; nesprávně je však ve snaze o apelativní étos vyjádření zaměňován trvale udržitelný **rozvoj** za trvale udržitelný **život**. Cílem není jen pouhé *přežití*, udržení *existence* lidského druhu jako takové, ale důkaz, že je možné lidský důmysl, poznání, prožívání a jejich realizaci dále *rozvíjet* současně s respektováním a rozvojem tradičních humanistických hodnot, lidských práv a svobod, k nimž by však zcela samozřejmě měla náležet ‘práva přírody’ a lidská úcta k ní a k životu ve všech jeho formách“ (Rynda, 1998: 5). Takovýto rozvoj si podle Ryndy vyžaduje změnu hodnot.

Obavy z ohrožení lidstva a planety a téma udržitelnosti tematizují i jiní autoři. Plos a Vavroušek vnímají dnešní dobu jako křižovatku, kdy je ohroženo lidstvo jako celek a rovněž tak i celá planeta. „Blížíme se tedy ke křižovatce – pokud jsme jí již neminuli – kdy je nezbytné důsledně přehodnotit celý dosavadní vývoj lidského společenství, který je zřejmě dlouhodobě neudržitelný, neboť směřuje jednak k eskalaci sociálního napětí ve světě, jehož důsledkem může být obrovská vlna násilí, jednak k destrukci životního prostředí v planetárním měřítku, se zničujícími důsledky nejen pro člověka, ale i pro jiné živé organismy“ (Plos, Vavroušek, 1994: 44).

Trvale udržitelný rozvoj Vavroušek chápe jako „způsob života“, který „je zaměřen na hledání harmonie mezi člověkem a přírodou, mezi společností a jejím životním prostředím tak, abychom se co nejvíce přiblížili k ideálům humanismu a úcty k životu a přírodě ve všech jejích formách, a to v různých časových horizontech. Je to způsob života, který hledá

rovnováhu mezi svobodami a právy každého jednotlivce a jeho odpovědností vůči jiným lidem i přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím. Měli bychom přijmout zásadu, že svoboda každého jednotlivce končí nejen tam, kde začíná svoboda druhého, ale také tam, kde dochází k ničení přírody. Žijme tak, abychom při uspokojování svých potřeb neomezovali práva těch, co přijdou po nás“ (Plos, Vavroušek, 1994: 44).

Udržitelný rozvoj a hodnoty

Pro směřování k udržitelnému rozvoji je nezbytné pozměnit lidské hodnoty tak, aby udržitelný rozvoj podporovaly.

Vavroušek zdůrazňuje nutnost změny hodnot a podoby rozvoje, který spočívá v kvantitativním růstu, a přináší mnohé rozpory. Je třeba hledat hodnoty, které umožní trvale udržitelný způsob života a je třeba začít sami u sebe, tedy u hodnot euro-americké civilizace, a to i proto, že právě ona ovlivňuje civilizace ostatní. Autor si je jistý tím, že když přezkoumáme hodnoty euro-americké civilizace, jistě najdeme takové hodnoty, které podporují trvalou udržitelnost.

Dále uvádí významné hodnoty, které jsou vlastní evropské civilizaci a jsou svojí povahou neudržitelné a ke každé navrhuje udržitelnou alternativu. Jde o následující hodnoty: „kořistnický vztah k přírodě“ versus „vědomí sounáležitosti s přírodou“, „jednostranný důraz na individualismus a jednostranný důraz na kolektivismus“ versus „vyvážený důraz na jednotlivce a kolektiv“, „posedlost ideou kvantitativního růstu“ versus „důraz na kvalitativní rozvoj lidské společnosti“, „hédonistická orientace a konzumní způsob života“ versus „důraz na kvalitu života, uvědomělou skromnost a odříkání se věcí zbytných“, „jednostranný důraz na lidská práva a svobody, eroze vědomí spoluzodpovědnosti za běh věcí“ versus „rozvoj lidských práv a svobod při respektování symetrie s odpovědností, která je s nimi spojena“, „pýcha rozumu“ versus „opatrnost při všech zásazích do přírody i do společnosti“, „odcizení člověka jeho vlastnímu životu, oslabení pudu sebezáchovy a zpětných vazeb umožňujících korigovat nesprávné nebo neúspěšné jednání“ versus „obnovení pudu sebezáchovy lidí“, „preferování krátkodobých zájmů nad zájmy dlouhodobými a trvalými“ versus „respektování dlouhodobých důsledků lidských činností“, „netolerance k názorům jiných“ versus „vzájemná

tolerance“, rezignace na spolurozhodování o společných záležitostech“ versus rozvoj participativní demokracie“ (Plos, Vavroušek, 1994: 46–50).

Keller, Frič a Gál zastávají názor, že člověk se v každodenním životě neřídí abstraktními hodnotami, „ale řídí se svými drobnými očekáváními, jež jsou modelována zcela konkrétními situacemi a konkrétními tlaky, které v nich působí. (...) Jsou to právě ony v minulosti ustavené a den po dni naším jednáním reprodukováné společenské mechanismy, co ve významné míře určuje, nakolik budou do našich každodenních očekávání vstupovat hodnoty nepříznivé a nakolik hodnoty příznivé trvale udržitelnému životu. Nečtiňme si proto iluze o snadnosti významnější změny hodnotové orientace“ (Keller, Frič, Gál, 1996: 41–42). Dále uvádějí, že postoj lidí k přírodě závisí jednak na tom, do jaké míry uznávají naléhavost ekologické krize a také, co jsou pro její řešení ochotni sami udělat.

Hana Librová též vyjadřuje důležitost hodnotových orientací. Domnívá se, že k účinnému řešení ekologické krize je nutné snížit spotřebu, změnit životní styl a hodnoty (Librová, 1994). Náš konzum stojí na špatně placené práci zemědělců, velkém využívání energetických zdrojů, nerovném postavení vyspělých a rozvojových zemí, vykořisťování přírody a na dluh času. (Librová, 2003) Existuje sice obecná shoda o příčinách ekologických problémů, avšak systém je stále orientován na růst výroby a spotřeby, a věříme, že tyto problémy vyřeší pokrok v technologiích. (Librová, 1994).

Autorka si položila otázku, zda v ČR existuje zárodek pro šíření ekologicky příznivého života, který je charakterizován dobrovolnou skromností. Určuje dvě kategorie: „pestří“ – ti, jejichž život je nepřímo ekologicky šetrný; a „zelení“ – ti, kteří se aktivně zasazují o řešení ekologických problémů. Tato otázka pak byla předmětem kvalitativního výzkumu, který proběhl na začátku devadesátých let. Z výzkumu vyplývá, že v ČR opravdu žijí takoví lidé. Není jich však takové množství, aby podnítili změnu kultury. Motivy dobrovolné skromnosti jsou velmi individuální a jde spíše o pozvolné dospění k ní než o nějaké rozhodnutí. Jedná se typicky o lidi ve věku 25–40 let, kteří žijí nejčastěji v rodinách s více dětmi a mají středoškolské či vysokoškolské vzdělání. Jsou to lidé, kteří mají nízkou spotřebu, mají málo nábytku a zařízení, které si sami dokáží spravit, což vede i k malé produkci odpadu. Stravují se skromně a často jsou samozásobení ovocem a zeleninou. Často si sami šijí oblečení a mají svůj styl. Co se týče cestování, příliš po něm netouží, a když ano, cestují spíše po ČR či Slovensku. Většinou nepracují oba rodiče, matky bývají doma s dětmi, avšak oba rodiče jsou

zapojení do místního společenství a v rámci něj mají mnoho aktivit. Zaměstnání si často zvolili takové, aby odpovídalo jejich životnímu zaměření, a nebylo jen zdrojem výdělku. Co se týče víry, tito lidé většinou věří v nějaký vyšší princip. A cítí se šťastní. (Librová, 1994)

Po opakování výzkumu po 10 letech je patrné, že respondenti sice poněkud upustili ze své skromnosti, avšak neuchýlili se ke konzumismu a nenechají se manipulovat společností. Umí dobře vyvážit sebeomezení a vysoké nároky na život. O to více se však snaží o ekologicky šetrný život. Jejich koníčky se často staly předmětem podnikání a také ženy si většinou našly práci, která je těší. Mají stále skromné vybavení domácnosti, ale objevily se mobily a počítače i auta. Co se týče odpadů, třídí ho, a často se zasadili o fungování systému tříděného odpadu v obci. Někteří z nich jsou zklamaní z vývoje společnosti, a tak poklesl i zájem o občanský život. Někteří z nich žijí skromný luxusní život, který má různé formy.

V souvislosti se skromností Librová tematizuje tedy i luxus. Tvrdí, že klíčem k němu je skromnost. Zavádí pojem „ekologický luxus“, který spočívá v uvědoměném sebeomezení, snižování ekologické stopy a orientaci na nemateriální hodnoty. Člověk, který se uskrovní v jedné oblasti, si díky tomu může užívat luxusu, který má v dnešní době i podobu volného času či klidu. Přestože jsme součástí procesů a systému, který přírodu poškozujeme, má smysl tyto dopady vědomě zmírňovat.

IV. Lidské potřeby

S tématem hodnot souvisí i problém lidských potřeb, jejichž vymezení a naplňování, či nenaplňování ovlivňuje kvalitu lidského života. Lidské potřeby také určují vztah lidstva k přírodě, nároky lidí na přírodní zdroje a způsob jejich čerpání a rozdělování. Pokračující kvantitativní růst a s ním související spotřeba zdrojů a konzum nepodporují trvale udržitelný rozvoj. Řada autorů se zabývá právě kritikou povahy konzumismu.

Kritika konzumismu

Teorii konzumu se už zabýval na začátku minulého století Thorstein Veblen (Veblen, 1999). Rozpracoval tzv. teorii zahálčivé třídy. Tato „instituce“ podle něj vznikla s přechodem od pokojného k válečnickému způsobu života a z raného rozdělení zaměstnání na hodnotná (válečnictví, vládnutí, bohoslužba) a podřadná (produktivní práce), což odpovídá rozdělení na mužské a ženské práce. Člověk už tak své zdatnosti neprokazuje v činnostech, které slouží přežití skupiny, ale využívá je k soutěži. Ke kořistnické fázi kultury se dospělo, až když se kořistnický postoj stal uznávaným členy skupiny, když se boj stal dominantním znakem běžného pojetí života. Zahálčivá třída je nadřazená zbývajícím částem společnosti a je osvobozena od produktivní činnosti. Její vznik Veblen řadí do stejné doby jako vznik soukromého vlastnictví.

Od rozdělení společnosti na nadřazené a podřazené se odvíjí diferenciace ve spotřebě. Luxus a komfortu si užívá pouze zahálčivá třída. Člověk podle Veblena nehromadí statky za cílem spotřeby, ale jde mu o to, aby s ostatními soupeřil o prestiž a moc, majetek odráží schopnosti člověka a to je důvodem úcty k jeho osobě ze strany druhých. A právě z tohoto pramení onen pocit uspokojení. Problémem je, že člověk není nikdy uspokojen natolik a má stále větší touhu předstihnout své rivaly. K uspokojení tedy nevede zvýšení blahobytu, to platí jen u uspokojení základních potřeb. Takže motivem spotřeby je jen dostat se na úroveň druhých.

Veblen dále pokračuje v analýze důsledků toho, že zahálčivá třída stojí na vrcholku společenské hierarchie, její chování se stává určitým kritériem a ostatní se této úrovni snaží přibližovat. Většina lidí se tak snaží vyhovět těmto požadavkům na slušnou životní úroveň, i když už je přesažena hranice fyzického uspokojení. Dosahují tak určité duševní pohody,

protože nevybočují. Z této úrovně se pak těžko slevuje, protože se z ní stává návyk, a navíc funguje zde určitý ideál, kterého chceme dosáhnout, nespokojíme se z průměrnou úrovní spotřeby. Stejná pravidla platí například i u oblékání. Podle Veblena je oděv něco, co odráží, jak si stojíme. Lidé se snaží splňovat v oblékání určité normy, aby se vyhnuli ponížení. Zajímavé je jeho nahlížení na módu. Naší snahou o honosnější oblečení dosahujeme toho, že oblečení je pak ošklivé, protože člověku je bližší jednoduchá krása, nemají rádi zbytečnosti. A protože se nám oblečení takto nelíbí, vynalézáme stále nové kreace, a to je motivem stále měnící se módy, která je považována za krásnou, ale ve skutečnosti je to nesmysl, protože je velmi rychle pomíjivá. Hýbe jí jen naše nespokojenost.

Podle Kellera (Keller, 1993) lidé potřebují právě to, co si mohou dovolit. Náš konzum závisí do velké míry na charakteru společnosti, ve které žijeme. Dále přichází s pojmem vnucené potřeby, které buď kompenzují minulé ztráty (např. ochrana proti slunečnímu záření krémem), nebo jsou vyvolané nutností nápravy napáchaných škod, anebo jsou vytvořené minulým rozvojem. Některé potřeby jsou člověku vnucovány reklamou, snaží se ho přesvědčit, že je potřebuje.

Podle Kellera většina obyvatel pracuje ve firmách, které mají velmi odosobněné prostředí, což u člověka vede k pocitu odcizení. Útěchou mu je pak konzum, jehož svět respektuje lidské rozměry, umožňuje nám něco kontrolovat. Rituály konzumu pak naplní potřebu domácího bezpečí i zasazení naší vlastní osobnosti. Keller jde ještě dále a tvrdí, že rostoucí konzum nahrává i politickým režimům, jelikož lidé jsou uspokojeni konzumem, a jsou vůči vládě loajální.

Al Gore (Gore, 2000) vidí příčinu rostoucího konzumu v současném rozporu mezi tělem a duchem a intelektem a přirozeností, který nám způsobuje psychickou bolest. Příčinu tohoto rozkolu vidí v karteziánském vnímání světa. Od takovéto bolesti se snažíme utéci nějakým příjemným požítkem, na kterém se můžeme stát závislí (jako příklad uvádí televizi, práci, alkohol), a to vede k tomu, že konzumujeme naši planetu, se kterou se nepovažujeme žádným způsobem spojení. Původ tohoto přístupu vidí Gore v řecké filosofii u Platóna, který oddělil tělo od mysli, z toho plyne, že myslitel je nezávislý na světě, o kterém uvažuje. Bacon pak oddělil vědu od náboženství, tedy Boha od přírody, což vedlo k tomu, že vědecký pokrok mohl být využit k ovládnutí přírody, aniž by to bylo napadnutelné z morálního hlediska. Závislý člověk, pokračuje Gore, potřebuje k uspokojení stále zvyšovat dávku, a takto se

zoufale žene za štěstím, což vede k destrukci životního prostředí. Když si závislý člověk uvědomí destruktivní charakter své závislosti, nastane období rezignace, a tak také lidé dnes málokdy podnikají něco, co by vedlo k řešení ekologické krize.

Keller, Gál a Frič (Keller, Gál, Frič, 1996) zastávají názor, že ekonomický růst jde ruku v ruce s konzumním chováním spotřebitelů, a v obou rovinách nutně neplatí, že více znamená lépe. Zdá se, že blahobyt roste, ale na druhé straně jsou stále méně dostupnější některé základní potřeby, jako je například ticho. Podle nich konzumní chování kompenzuje jiné potřeby. Například darovat něco sám sobě může dát člověku pocit úcty, uznání. Štěstí z kupování nových věcí je jakousi náhražkou štěstí pravého. „Nabízí se pak logicky další otázka, zda stejné či dokonce autentičtější pocity štěstí by nebylo možno zakusit při jednání orientovaném například na oblast kvalitních mezilidských vztahů, duchovních hodnot či na vztah k přírodě, jejíž zbytky nás stále ještě obklopují.“ (Keller, Gál, Frič, 1996: 20–21)

Vyjadřuje-li počet věcí míru úspěšnosti jednotlivce, může být nakupování stále nových věcí podle autorů i vyjádřením obrany a strachu z prázdnoty a také utíkáním od sebe sama. „Hromadění příjmů a zvyšování spotřeby jsou vcelku spolehlivé způsoby, jak na minimum redukovat čas, po který je člověk jen sám sebou. Jsme-li naplněni obavami a úzkostmi, není nám takové setrvávání se sebou samotnými nikterak milé. Je výhodnější v záplavě povinností a věcí naříkat nad tím, že sami na sebe nemáme čas. Čím pokrytečtější takový nářek může být, tím spolehlivěji působí při redukci úzkostí, jež nad smyslem svého vlastního života prožíváme.“ (Keller, Frič, Gál, 1996: 69)

Lipovetsky (Lipovetsky, 2005) mluví o spotřebě v souvislosti s tématem luxusu. Mluví o „sestoupení luxusu do ulic“. To, co si dříve mohly dovolit jen zámožné vrstvy a co vždy bylo nějak spojeno s posvátnými rituály, si dnes mohou dovolit masy lidí. „Po posvátném období rituálů nastupuje doba akumulace a permanentní spotřeby. Magie rituálů ustoupí cenám a věcem, novému příslibu štěstí středních vrstev. Není to již vznešený kult okázalého utrácení, nýbrž kult životní úrovně, pohodlí, soukromého štěstí dam a pánů“ (Lipovetsky, 2005: 66). Souvisí to s dnešní dobou, která oslavuje individualismus, štěstí a blahobyt jednotlivce. Podnětem k nákladným výdajům je zakoušet „estetické a citové emoce“ (Lipovetsky 2005: 79). Spotřeba je zaměřena na tělo, zdraví zážitky, přičemž to, co je luxusní si dnes každý definuje sám. Proběhla „subjektivizace a demokratizace přepychu“.

Hierarchie lidských potřeb

Ne všechny potřeby jsou na stejné úrovni. Některé potřeby patří mezi tzv. základní, a člověk se bez nich neobejde. Některé potřeby pak vznikají až po naplnění potřeb jiných. V tomto smyslu se potřebami zabývá například Maslow a Inglehart.

Maslow (Maslow, 2000) vypracoval teorii hierarchie potřeb, podle které existují základní lidské potřeby, jejichž uspokojení vede člověka teprve k potřebám vyšším, tzv. růstovým. Podle toho, zda jsme naplnili naše základní potřeby se řídí naše motivace. Lidé, kteří je uspokojili, označuje Maslow za zdravé. „Pokial' ide o motivačný stav, zdraví ľudia mali dostatočne uspokojené základné potreby bezpečia, spolupatričnosti, lásky, úcty a sebaúcty, takže sú primárne motivovaní v smeroch sebauskutočňovania (ktoré je definované ako pokračujúce uskutočňovanie možností, schopností, ako naplnenie poslania, ako plnšie poznanie a prijatie vlastnej ľudskej vnútornej prirodzenosti, ako nekončiace smerovanie k jednote, integrácii ako synergii v rámci osoby).“ (Maslow, 2000: 54) Nikdy nejsme tedy při uspokojení potřeby dostatečně spokojeni, nutí nás to pokračovat na vyšší úrovni a jít za uspokojováním vyšších potřeb (např. tvořivost). Člověk se totiž chce stále rozvíjet a sebezdokonalovat. Potřeba může být nahlížena negativně tehdy, mám-li problém ji uspokojit, naopak mohu-li ji bez problémů uspokojovat, je to záležitost příjemná. Uspokojování potřeb je rovněž zdraví prospěšné. „Uspokojováním nedostatkov sa vyhýbáme chorobám, uspokojováním rastu se vytvára pozitívne zdravie“. (Maslow, 2000:58)

Lidé mají určité společné základní fyziologické i psychologické potřeby, které když se nenaplní, vedou buď k nepohodě nebo k chorobám. I tyto potřeby jsou v určité hierarchii. Dále zastává názor, že lidstvo má rovněž jednu společnou konečnou hodnotu. Tím míní „uskutočňovanie možností človeka, čo znamená, že sa stáva naplno ľudským, stáva sa všetkým, čím sa človek môže stať.“ (Maslow, 2000: 158) Je lidskou přirozeností toužit po aktualizaci.

Maslow také dále tematizuje, na čem uspokojování potřeb závisí. K uspokojení základních potřeb potřebujeme naše okolí, např. jiné lidi, a to nás činí závislými. Avšak lidé motivovaní růstem uspokojují svou potřebu zevnitř, jsou tedy autonomní a svobodní. Následně se pak

také k druhým nechovají jako k nástrojům uspokojení jejich potřeb a obecně jsou méně závislí na vnějších okolnostech.

Tématem potřeb se zabývá i Inglehart. Podle něj lidé od druhé poloviny 20. století začínají dávat menší důraz na fyzický blahobyt a jistotu a kloní se ke kvalitě života, k důrazu na subjektivní spokojenost, postmaterialistickým hodnotám a rovněž se více zapojují do věcí veřejných, do politiky. (Inglehart, 1977). Jako dvě hlavní příčiny vidí nepřítomnost války a prosperity, která nikdy předtím neměla obdoby. Jelikož mají lidé uspokojeny potřebu bezpečí a fyzického blahobytu, dávají důraz na jiné potřeby. Podmínky pro tento postoj pak vznikají hlavně v dětství a v dospělosti se nemění. Podle mezinárodního výzkumu hodnot, který provedl v sedmdesátých letech se ukazuje, že mladší generace vyznává mnohem více postmaterialistické hodnoty, jelikož už vyrůstala v míru a prosperitě. Platí to i pro vzdělanější lidi. Ukázalo se, že to lze vysvětlit mimo jiné ekonomickou situací rodiny. Výsledky ukazují na probíhající změnu hodnot v západním světě, přestože materialisté stále převažují nad postmaterialisty. (Inglehart, 1977)

V roce 1990 je už poměr postmaterialistů k materialistům 3:4, jak uvádí Inglehart. K materialistickým cílům patří silná obrana státu, stabilní ekonomie a pořádek ve státě. K postmaterialistickým zase svoboda projevu, ideály, lidská společnost, spoluúčast na vládě nebo i na chodu firmy, pro kterou člověk pracuje. Mění se hodnoty jsou jen jedním aspektem stále širšího procesu kulturní změny, kdy se mění postoje k autoritě, náboženství, politice, sexu atd. v západní společnosti. Společenská změna vzniká interakcí systému hodnot s ekonomickými a politickými faktory. A i u lidí dochází stále k interakci subjektivních a objektivních faktorů. (Inglehart, 1997)

V. Kvalita života

Vývoj pojmu

Podle Hnilicy vychází zkoumání kvality života z idejí osvícenství. V tomto období už smyslem lidského života přestává být služba Bohu či králi a důraz se klade na život samotný a na jedince. Jedinec dostává právo na štěstí a seberealizaci a společnost by proto měla k tomu vytvářet podmínky. V 19. století je na štěstí pro všechny kladen ještě větší důraz. Tyto myšlenky se projevují i ve 20. století a podnítlily vznik sociálních států. V 60. letech 20. století se objevuje téma limitů ekonomického růstu v souvislosti s posunem od materiálních k postmateriálním hodnotám. V této době vzniká termín kvalita života. (Hnilica, 2005)

Kvalita života se dostává do popředí zájmu ve dvacátém století v souvislosti s ekonomickým rozvojem, na konci století se téma kvality života začíná poprvé vědecky zkoumat a v posledních deseti letech výzkum zažívá rozmach. Vědci z různých oborů zkoumají toto téma z různých aspektů. Je zde totiž snaha zjistit, co přispívá ke šťastnému životu. Zabývají se jím především obory jako filosofie, psychologie, sociologie, ekologie a medicína. Například sociologie se soustředí hlavně na sociodemografické faktory, psychologie zkoumá subjektivní pohodu a v medicíně je kvalita života nahlížena z pohledu poskytované péče. (Hnilicová, 2005)

Vad'urová a Mühlpachr první zmínku pojmu kvality života připisuje Pigouemu. Pojem použil v souvislosti se sociálním zabezpečením v roce 1920. V 60. letech se pojem objevuje v politice USA a v Evropě ho pak přináší Římský klub, který se o něj začíná zajímat. Podle autorky se pojem dostal do ohniska zájmu ze dvou důvodů: „ekonomický růst a rozvoj vědy a techniky vytváří pro občany možnost bezproblémově uspokojit primární materiální potřeby, zároveň se však objevuje dopad tohoto ekonomického růstu, který s sebou nese ohrožení zdraví a lidské existence“. (Vad'urová, Mühlpachr, 2005: 8)

Také podle Křížové (Křížová, 2005) se problematika kvality života objevuje ve společnosti, která je již materiálně zajištěná, a týká se tak jiné dimenze lidského života: existenciální a sociální. Dotýká se otázky lidství i antropologické či filosofické podstaty lidského života. Toto souvisí i s přechodem od moderny k postmoderně.

Dimenze kvality života

Kvalita života je nesmírně široký a v různých souvislostech používaný pojem. Není lehké ho definovat tak, aby bylo dosaženo obecné shody mezi odborníky různých oborů. Než se dostaneme ke konceptům jednotlivých vědních oborů, podívejme se na různé dimenze, ze kterých lze kvalitu života chápat.

Podle Hnilicy (Hnilica, 2005) existují 3 základní přístupy ke zkoumání kvality života. První je označován jako skandinávský a jde o hledání objektivních podmínek pro dobrý život. Druhý přístup, jako americký, zkoumá subjektivní stránku kvality života. Třetí přístup do různé míry kombinuje tyto dva přístupy. Bývá označován jako německý.

Vaňurová a Mühlpachr objektivní kvalitu života definují jako „souhrn ekonomických, sociálních, zdravotnických a environmentálních podmínek života člověka“ (Vaňurová, Mühlpachr, 2005:17). Subjektivní kvalita života pak odráží, v jakém postavení se jedinec ve společnosti cítí. Na tom se podílí kultura i systém hodnot. Vaňurová a Mühlpachr dále uvádějí dimenze kvality života podle QOL Research Unit v Torontu. Patří sem existence, která zahrnuje fyzický, psychický a duchovní rozměr; sounáležitost, která odpovídá tomu, jak člověk vnímá své místo na světě a ve společnosti; a adaptabilita, která zahrnuje každodenní život jedince.

Některé výzkumy ukazují, že subjektivní a objektivní kvalita života si vůbec nemusí odpovídat. Korelace mezi nimi bývají slabé. „*Several quality of life researchers have reported surprisingly low correlations between objective living conditions and self-reported well-being*“ (Unesco, 1983: 13)

Sociologický pohled tematizuje dva aspekty kvality života: „mikrosociální aspekty (vypovídající o vztahu jedince a malé skupiny), či sociální aspekty obecnějšího rázu (vypovídající o vztahu jedince a velké skupiny). I když kvalita života a její hodnocení vyjadřuje individuálně zakotvenou a subjektivně prožívanou skutečnost, je mimo pochybnost, že se do této reflexe promítá sociální minulost, současnost i budoucnost daného jedince, jeho vztahy k druhým lidem, skupinám, kultuře, politice apod.“ (Křížová, 2005: 351) Co se týče rovin, Vaňurová a Mühlpachr uvádějí čtyři roviny, podle kterých lze kvalitu života

tematizovat. Jde o roviny malých sociálních skupin, velkých společenských celků, rovinu jednotlivce a rovinu fyzické existence (např. zdravotní stav). (Vaďurová, Mühlpachr, 2005)

Podle Křivohlavého existují dva proudy zájmu o otázky kvality života. Prvním je proud duchovní, kde jde o otázky tzv. „dobrého“ života versus život „řízený vychytralostí“. Druhý proud zkoumá tuto otázku z filozofické perspektivy. Jde zde o protiklad „dobrého“ a „špatného“ života v souvislosti s hédonismem, otázkou užívání si slasti. (Křivohlavý, 2004a:11)

Definice kvality života

Nyní uvedu několik definic kvality života jak ji chápou různí autoři zabývající se různými obory, aby bylo zřejmé, jak široce lze kvalitu života definovat.

Vaďurová a Mühlpachr uvádějí typologii definic kvality života: „definice vyjadřující vztah mezi charakteristikami QOL“, „definice zaměřené na typický znak QOL“, „definice QOL výčtem“, „definice zdůrazňující určitou oblast“ a „definice jako měřitelné veličiny“ (Vaďurová, Mühlpachr, 2005)

„Lze shrnout, že na nejobecnější úrovni je kvalita života chápána jako důsledek interakce mnoha různých faktorů. Jsou to sociální, zdravotní, ekonomické a environmentální podmínky, které kumulativně a velmi často neznámým (či neprobádaným) způsobem interagují, a tak ovlivňují lidský rozvoj na úrovni jednotlivců i celých společností. S jistým zjednodušením lze konstatovat, že v rámci všech přístupů má koncept v zásadě dvě dimenze, a to objektivní a subjektivní. Subjektivní kvalita života se týká lidské emocionality a všeobecné spokojenosti se životem.“ (Hnilicová, 2005: 207)

„Bez ohledu na to, co je v dané hierarchii bazální, je tedy zřejmé, že kvalita života a její subjektivní zakoušení je přes veškerou subjektivní diskutabilnost rozhodujícím nebo přinejmenším nepominutelným předpokladem nejen individuálního lidského štěstí, ale ve vyváženosti vzájemného respektu a tolerance se vstřícností na straně jedné a spolupráce jednotlivých společenských skupin na straně druhé předpokladem úspěšného fungování místního nebo regionálního společenství.“ (Rynda, Bartoš, Kušová, Těšitel, 2005: 73)

„(...) při formulování definice kvality života se většina specialistů shoduje v tom, že kvalita vyjadřuje nějakou míru nebo stupeň, který kolísá od nízkých hodnot po hodnoty vysoké. Má tedy smysl tvrdit, že 'kvalita života se zlepšuje, naše kvalita života je horší než jejich' atp. Existuje podstatně menší shoda o tom, co znamená život, jehož kvalitu měříme.“ (Potůček, 2002: 74)

„Kvalita života je definována s ohledem na spokojenost daného člověka s dosahováním cílů určujících směřování jeho života.“ (Křivohlavý, 2003: 40)

Kvalita života je chápána jako blahobyt, který zahrnuje „základní předpoklady pro spokojený život, svobodu a možnost volby, zdraví, dobré sociální podmínky a bezpečnost. Blahobyt je kontinuálním opakem chudoby, která je definována jako 'vyslovený nedostatek blahobytu'. Ustavující prvky blahobytu jsou podle zkušeností a vnímání lidí závislé na situaci a odrážejí místní geografické, kulturní a ekologické podmínky.“ (Ministerstvo životního prostředí ČR, 2003: 13)

„V této práci rozumíme kvalitou života (kognitivní ohodnocení života),

- přítomnost kladných a relativní absenci záporných emocí,
- pocit celkového fyzického i duševního zdraví,
- pocit dobré tělesné kondice,
- absenci intenzivních a častých bolestí.“ (Hnilica, 2000: 389)

„Most researchers in the field have come to accept that quality of life is multidimensional, comprising a number of domains that people weight differently according to how important each is in their life. There is increasing agreement that if QoL assessment is to embrace the totality of life it needs to incorporate each of the objective and subjective dimensions.“ (Bramston, 2002:47)

A kvalita života ještě jinak: *„Individuals' perception of their position in life in the context of the culture and value systems in which they live and in relation to their goals, expectations, standards and concerns. It is a broad ranging concept affected in a complex way by the persons' physical health, psychological state, level of independence, social relationships and*

their relationship to salient features of their environment.“ (Power, Bullinger and the WHOQOL Group, 2002: 131).

„Kvalita je ztotožňována s něčím, co je dobré pro jedince i druhé, co je žádoucí (i když ne vždy plně dosažitelné) a co je výrazně subjektivně podmíněno a má relativistický charakter“ (Křížová, 2005:231). "(...) klíčovými slovy kvalitního života jsou vztahy, aktivita, přiměřené (dobré, uspokojivé, u někoho výborné) zdraví a uspokojené potřeby (určitý standard)". (Křížová, 2005:227). Podle autorky se odborníci na pojmu neshodnou, ale panuje shoda ohledně 3 oblastí, které tento pojem zahrnuje: "fyzické prožívání, psychickou pohodu a sociální postavení jedince a jeho vztahy k druhým lidem.“ (Křížová, 2005:351)

„*American Thoracic Society (ATS)* chápe kvalitu života jako nejobecnější koncept zahrnující veškeré oblasti života, které ovlivňují jeho bohatost, plnost a složitost. Upozorňují na to, že jedincova spokojenost se životem má dvě subjektivní složky: jakou důležitost jedinec dané oblasti přikládá a jak je s danou oblastí spokojen.“ (Vařurová, Mühlpachr, 2005:21)

Kvalita života z různých pohledů a oborů

Kvalitou života se zabývají různé obory, a podle toho se tento koncept mění. „Na kvalitu života se mohou ptát různí lidé. Podle jejich zájmu bude určováno i to, čemu bude věnována větší pozornost. Na kvalitu života lidí se může ptát vědec - lékař, psycholog, sociolog, pedagog, duchovní, filozof, politik, podnikatel atp. Důležité je i vidět v jakém kontextu se tento zájemce na kvalitu života ptá (...).“ (Křivohlavý, 2004a: 10)

Pohled ekologický

Tento přístup vychází z toho, že stav životního prostředí a zdravé ekosystémy ovlivňují kvalitu lidského života. Lidský život si nelze představit bez zdrojů a funkcí, které nám příroda poskytuje.

Vazbami mezi ekosystémy a kvalitou života se zabývá publikace *Ekosystémy a lidský blahobyt* (Centrum pro otázky životního prostředí UK, 2005), ze které také čerpám. Vychází z toho, že ekosystémy i lidé se vzájemně ovlivňují, přičemž kvalitu lidského života ovlivňují i

jiné faktory, stejně tak i stav ekosystému ovlivňují různé přírodní síly. Publikace ekosystém chápe jako „dynamický komplex rostlinných, živočišných a mikroorganických společenstev a neživého prostředí, jež na sebe vzájemně působí jako funkční celek“ (Centrum pro otázky životního prostředí UK, 2005:V). Služby ekosystémů jsou pak definovány jako „přínos plynoucí z ekosystému lidem“ (Centrum pro otázky životního prostředí UK, 2005:V) a dělí se na zásobovací služby, které zahrnují např. potraviny, vodu, dřevo a vlákna, dále regulační služby, které mají vliv na podnebí, záplavy, nemoci, odpady a jakost vody, dále se rozlišují služby kulturní, které zahrnují rekreaci a estetický a duchovní přínos a v neposlední řadě i služby podpůrné, kam patří tvorba půdy, fotosyntéza a oběh živin.

Z výše uvedeného plyne, že ekosystémy ovlivňují lidský blahobyt mnohostranným způsobem. Z tohoto důvodu bychom měli náš život na planetě Zemi uzpůsobit tak, abychom je nenarušovali. Nesmíme však zapomenout, že příroda má svou vnitřní hodnotu a není tady jen proto, aby sloužila lidem.

Sociologický pohled

Sociologie se zaměřuje spíše na zkoumání blahobytu, který bývá v angličtině označován jako *welfare*. (Možný, 2002).

Sociologie se na kvalitu života dívá jako na komplexní oblast, kterou vymezuje pomocí životní úrovně, způsobu života a životního stylu. Přičemž způsob života „vystupuje jako strukturovaný materiální a duchovní život, jehož součástí je i životní úroveň. Zároveň ovlivňuje i charakter životního stylu“ (Vaďurová, Mühlpachr, 2005: 31). Klíčové je podle autorů i téma potřeb, jež je podle sociologů klíčem k pochopení lidského chování.

V sociologii existují 4 koncepty vymezení kvality života:

„1) QOL jako odborný pojem, vyjadřující a operacionalizující kvalitativní stránky životních procesů a kritéria jejich hodnocení.

2) QOL jako programové politické heslo, obracející pozornost široké veřejnosti k novým úkolům společnosti, přesahujícím materiální úroveň a vojenskou sílu.

3) QOL jako sociální hnutí (za kvalitu života) vznikající z iniciativy ekologických, protikonzumentských a protirasových.

4) QOL jako reklamní, zcela bezobsažný slogan, nabízející nové oblasti konzumu (zejména volný čas, cestování, bydlení, vnímání umění) a orientující spotřebitele na oblast prestižní, demonstrativní spotřeby.“ (Vařurová, Mühlpachr, 2005: 14–15)

Psychologický pohled

Psychologie se zabývá spíše *well-being* nebo *subjective well-being*, který bývá překládána jako pohoda či spokojenost. Někteří autoři rovněž pracují s pojmem štěstí. (Možný, 2002). Někteří považují osobní pohodu jako indikátor kvality života jako celku, přičemž zahrnuje duševní, tělesnou a sociální dimenzi (Šolcová, Kebza, 2004). „Z psychologického hlediska spadá osobní pohoda na pomezí mezi afekty, nálady a osobnostní rysy (...) obsahuje i důležitou komponentu postojovou“ (Šolcová, Kebza, 2004: 23). Hnilicová přístup psychologie k tomu tématu dělí na tři kategorie. Zkoumá se spokojenost se životem, osobní pohoda (SWB) a kategorie štěstí. (Hnilicová, 2005)

V České republice se kvalitou života zabývá psycholog Jaro Křivohlavý. Kvalitu života definuje ve smyslu dosahování cílů (Křivohlavý, 2003). V této souvislosti hovoří i o lidské svobodě, smysluplnosti a odpovědnosti. (Křivohlavý, 1994) Člověk má možnost zvolit si svou životní cestu a dát životu smysl. Za své volby pak nese odpovědnost. Volby se řídí našimi hodnotami a tím, co považujeme za správné, a co ne. Naše činnosti jsou smysluplné tehdy, pokud vedou k cílům, které jsme si stanovili. Podle autora dnes lidé často trpí smysluprázdností, a potřeba smyslu je základní lidskou potřebou. „Při zvažování smysluplnosti celého života určitého člověka - jeho životní cesty - se ukazuje, že nezáleží ani tak na tom, jak dlouhý byl tento život, jako spíše na tom, oč v něm šlo.“ (Křivohlavý, 1994:72)

Vztah smysluplnosti a osobní pohody tematizují i jiní autoři. Například Balcar uvádí, že osobní pohoda závisí na tom, jak je člověk schopný naplnit potřebu smysluplnosti v životě. To pak následně ovlivňuje i zdraví. (Balcar, 1995) Balcar hovoří o životním smyslu, za kterým se skrývá otázka po smyslu života, proč člověk vidí život jako hodný žití. Aby to člověk zjistil, musí se nejdříve zabývat svým hodnotovým žebříčkem, pak se má podle těchto hodnot chovat a naplňovat tak smysl. Činí tak v jeho každodenním životě, v jeho různých oblastech a aspektech. (Balcar, 2005). Balcar téma dále rozvíjí ve smyslu přesahu lidského života: „Nezbytnou podmínkou pro to, aby člověk žil, prožíval a jednal s pocitem

smysluplnosti, je mít něco 'pro co stojí za to žít'. Vzhledem k omezenosti jeho individuálního života musí toto 'něco' (nebo 'někdo') jeho meze přesahovat - nemůže to spočívat jenom v něm samém, nýbrž zároveň i ve světě, v němž žije. Dále musí být člověk dostatečně svobodný v uskutečnění zvolených, smysl dávajících hodnot ve světě, aby tak mohl činit s vědomím své odpovědnosti za to.“ (Balcar, 1995:256) Problém smyslu pokládá za duchovní aspekt kvality života, která ještě zahrnuje aspekt tělesný (zdraví) a duševní (ideálem je štěstí).

Kvalita života ve zdravotnictví

Ve zdravotnictví se kvalita života odvozuje od pojetí zdraví, které je podle Světové zdravotnické organizace definováno ve smyslu fyzické, psychické a sociální pohody. Ve zdravotnictví se v rámci kvality života zkoumá psychosomatické a fyzické zdraví. V tomto smyslu se užívá pojmu kvality života vztažené ke zdraví (*health related quality of life*). (Hnilicová, 2005) „(...) vedle klinických ukazatelů úspěchu či neúspěchu nasazené terapie (...) se sledují subjektivní i objektivní údaje o fyzickém a psychickém zdraví pacienta, jako jsou přítomnost bolesti, zvládnutí chůze do schodů, intenzita únavy, schopnost sebeobsluhy, převažující typ emocí či prožívaná míra úzkosti a napětí.“ (Hnilicová, 2005:212)

Takto se tedy zjišťuje, jak pacient prožívá nemoc i léčbu. „HRQOL vystihuje subjektivní prožívání nemoci a poskytované zdravotní péče. Jedná se o porovnání skutečného prožívání jedince, zvládnutí sociálních rolí se stavem, který považuje za ideální. U nevléčitelně nemocných osob můžeme kvalitu života považovat za základní výstup při hodnocení léčby.“ (Vařšurová, Mühlbacher, 2005:26)

Subjektivní kvalita života

V posledních letech se pojem kvality života stále více začíná chápat jako subjektivní kategorie. Přestože záleží i na objektivních okolnostech života, důležitější je, jak jedinec tyto okolnosti, svůj život a jeho kvalitu vnímá. „*Measuring quality of life through self-evaluation is a recent idea that has captured the attention of researchers and practitioners alike. Research interest stems from the formalization of subjective well-being (SWB) as a definable, measurable construct whose theoretical characteristics are slowly becoming understood.*“ (Cummins, Gullone, Lau, 2002:7)

Subjektivní charakter pojmu potvrzují i Rynda, Bartoš, Kušová a Těšitel na výzkumu v oblasti Jaderné elektrárny Temelín, který se zabýval kvalitou života lidí žijících v okolí. „Již pilotní fáze kvantitativního výzkumu dokázala známou skutečnost, že objektivita statisticky vyhodnotitelných standardních dotazů setře nejen individuální rozdíly a odlišnosti, ale do značné míry také subjektivní prožívání respondentů. Teprve individuální, na spontánní autopsii a subjektivní interpretaci sociální reality založený rozhovor poskytne plnorozměrnou výpověď o tom, co je podle zadání jádrem zkoumání, totiž o zdraví obyvatel a o kvalitě jejich života. Klíčový pojem psycho-sociální pohody se totiž týká nejen objektivních nebo objektivizovatelných tělesných parametrů, ale v rozhodující míře oblasti duševní, sociální a dokonce i sexuální a spirituální. Až na výjimky je v dostupné literatuře i pojem kvality života chápán v tomto směru obdobně, tedy tak, že při všech nezbytných snahách o jeho objektivizaci, měřitelnost a srovnatelnost zůstává pro kvalitu života rozhodující vlastní vnímání zkoumaného subjektu.“ (Rynda, Bartoš, Kušová, Těšitel, 2005: 70)

Závěry z výzkumu kvality života, který se týkal dlouhodobě nezaměstnaných respondentů, vykazuje podobné závěry: „Poznatky a zkušenosti získané z měření kvality života ukázaly, že:

- 1) Důležitější pro hodnocení kvality života jedince je jeho vlastní názor na stanovení priorit oblastí kvality života než stanovený a posuzovaný vnější systém hodnot.
- 2) Jednotlivé dimenze kvality života mají pro každého jedince odlišnou závažnost.
- 3) V průběhu života jedince dochází v důsledku procházení životními fázemi a překonáváním různých situací ke změnám v pořadí důležitosti dimenzí kvality života.
- 4) Osobní pojetí kvality života je v úzkém vztahu k vyjádření spokojenosti s dosahováním cílů a plněním plánů.“ (Buchtová, 2004:90)

Jak jsem již zmínila, i Inglehart na základě svých dlouholetých výzkumů ukazuje, že subjektivní prožívání a nemateriální hodnoty začaly v druhé polovině 20. století nabývat na stále větší důležitosti. Základní potřeby jsou ve vyspělých zemích uspokojeny, proto je kladen větší důraz na to, jak člověk svůj život prožívá, co je pro něj důležité. (Inglehart 1977, 1997)

S kvalitou života, jakožto subjektivní kategorií, pracuje i psycholog Jaro Křivohlavý. Kvalitu života definuje ve smyslu dosahování cílů. Jedincova kvalita života se tedy zvyšuje úměrně s tím, jak je schopný dosahovat cílů, které si předsevzal. Cíle si stanovuje každý sám na základě svých hodnot, a podle toho i pak svoji kvalitu života hodnotí. Jedním z prostředků dosahování cílů je i zdraví, které definuje jako „celkový (tělesný, psychický, sociální a duchovní) stav

člověka, který mu umožňuje dosahovat optimální kvality života a není překážkou obdobnému snažení druhých lidí.“ (Křivohlavý, 2003:40) Nalezení takových cílů a jejich realizace ovlivňuje pohodu člověka. „V podstatě jde o to, že člověku je dobře – je v pohodě, když má pro co žít (má dobrý cíl svého snažení) a při realizaci tohoto cíle dochází k uspokojení (pohodě).“ (Křivohlavý, 2004b:185)

Klesající důležitost materiálních a objektivních podmínek pro kvalitu života potvrzuje i Vaďurová a Mühlpachr: „Hlavní rozdíl současného chápání kvality života lze spatřovat v upřednostnění subjektivního pohledu před objektivně měřitelnými atributy (výše příjmu, zdravotní stav, mezilidské vztahy). V souvislosti s nástupem filosofie postmodernismu bývají tyto faktory relativizovány a stále větší důležitost je přikládána faktorům subjektivním (očekávání, aspirace, rozdíl mezi přáním a realitou, touhy). (...) Zásadní změnou oproti předchozím desetiletím je upřednostnění duchovních aspektů před konzumní stránkou života v ekonomicky vyspělých zemích.“ (Vaďurová, Mühlpachr, 2005: 130)

Co je to *subjective well-being*, aneb osobní pohoda?

Subjective well-being vyjadřuje subjektivní vnímání kvality života. Podle některých autorů není identický s pojmem kvality života.

Rynda, Bartoš, Kušová a Těšitel odlišují pojem kvality života od *subjective well-being*, k vývoji pojmu uvádějí následující: „(...) kvalita života (quality of life, QoL) a subjektivní pohoda (subjective well-being, SWB) jsou dvěma různými konstrukty popisujícími psychosociální realitu. Pojem subjektivní pohody byl od počátku více zaměřen na jedince a závislost na subjektivní emocionalitě, prožívání, interpretaci, hodnocení a event. racionalizaci byla dána konceptuálně. Pojem kvality života, usilující zpočátku o sledování, měření a kvantifikaci 'objektivních' socio-ekonomických, později i environmentálních podmínek a jejich korelaci s (většinovým) stavem společnosti (ve smyslu 'veřejného' zdraví), začal postupně více zohledňovat subjektivitu, přihlížet k jedinci a k socio-psychologické diversitě a v současnosti tak respektuje subjektivnější zpětnovazební charakter sociální reality v podobě reflexivní modernity. Oba konstrukty jsou tedy založeny mj. na celkovém pocitu subjektivní spokojenosti. Pojem subjektivní pohody je možno poněkud zjednodušeně chápat jako podřazený pojmu kvality života.“ (Rynda, Bartoš, Kušová, Těšitel, 2005: 75)

Osobní pohoda vyjadřuje, jak je člověk spokojen se svým životem jako celkem. „Subjektivní vnímání kvality života znamená spokojenost nebo nějaký příbuzný stav, jako například pocit dobrého života, spokojenost se životem, štěstí, pocity lásky, seberealizace v mezilidských vztazích, pocit hodnoty života, uspokojení ze svobody od hladu a chudoby, pocit osobního růstu, sebenaplnění a sebeúcty" (Potůček, 2002: 74). Podle Možného ji lze také vyjádřit jako „nepřítomnost pocitu neštěstí a nespokojenosti, deprese či úzkosti“, avšak nelze říci, že nepřítomnost neštěstí znamená jednoduše, že je člověk plně spokojený se svým životem a šťastný. (Možný, 2002: 14) „I přes značné rozdíly má většina definic životní spokojenosti, štěstí a subjektivního či psychologického blaha společné to, že zdůrazňuje subjektivitu hodnocení - lidé jsou spokojeni tehdy, pokud se tak cítí nebo pokud o sobě říkají, že se tak cítí.“ (Hamplová, 2004: 13)

Význam osobní pohody pro člověka shrnuje Lašek:

- „1. je důležité pro sebeidentifikaci v každedenním životě,
2. je to obecná indikace psychologického zdraví jedince,
3. je motivační komponentou racionálního chování: pokud se lidé cítí špatně, motivuje je tento stav změnit; pokud se cítí dobře, chtějí si tento stav uchovat - *zůstat v pozitivní náladě je jeden z nejobecnějších cílů člověka.*“ (Lašek, 2004:216).

Mnoho autorů se shoduje na tom, že osobní pohoda (SWB) se skládá z afektivní a kognitivní součásti. Bramston upozorňuje, že nelze zaměňovat emoce s kvalitou života, přestože emoce obohacují aspekty života, a mohou tak vést ke zlepšení jeho kvality, neplatí to pro intenzivní a náhlé emocionální prožitky. „*It is also possible that emotions could be the building blocks of SQoL and that they may actually be a necessary but not sufficient component of subjective quality of life.*“ (Bramston, 2002:60).

I Hnilicová mluví o kognitivní a emocionální složce a dále tyto pojmy popisuje: „Kognitivní dimenze reprezentuje víceméně racionální hodnocení vlastního života, tj. jak celkově vlastní život hodnotíme, a jak jsme s ním tudíž spokojeni či nespokojeni. Emocionální rozměr postihuje citové prožívání“. Osobní pohoda může být nahlížena také z hlediska času: jako momentální či dlouhodobá. (Hnilicová, 2005: 210)

Determinanty kvality života

Poslední dobou se v oblasti kvality života provádí mnoho výzkumů, jejichž cílem je zjistit, co naši kvalitu života ovlivňuje. Jaké jsou směrodatné faktory, jaké oblasti jsou důležité, co naši kvalitu života zvyšuje, nebo naopak zhoršuje. Nelze říci, že by mezi autory panovala obecná shoda o tom, co je pro naši kvalitu života podstatné. Výzkumy jsou zaměřené na různé oblasti života.

Hamplová provedla výzkum vlivu sociodemografických faktorů na spokojenost lidí. Zkoumala především vliv rodinného života a zaměstnání. Z výsledků je patrné, že zde existuje vzájemná souvislost mezi celkovou životní spokojeností a spokojeností v rodině a v práci, nelze však říci, co je prvotní. Lidé žijící v manželství jsou obecně spokojenější než lidé žijící bez partnera. I vzdělání ovlivňuje životní spokojenost pozitivně, s věkem naopak celková spokojenost klesá. (Hamplová, 2004)

Jak už jsem zmínila výše, někteří autoři (např. Křivohlavý, 1994) zastávají názor, že na pocit spokojenosti má rozhodující vliv to, jak se člověku daří činit ho smysluplným, dosahovat cílů, které pokládá za důležité.

Lašek v této souvislosti tematizuje psychické charakteristiky jedinců: „ (...) pozitivní postoj k životu a pocit osobní pohody pomáhá vytvářet nízká úroveň problémů, které jedinec má, málo somatických obtíží, depresí a vysoká úroveň sebeúcty a radosti ze života. Naopak nárůst problémů a somatických obtíží vede k nárůstu depresí, nemá však vliv na sebeúctu a radost ze života. (...) za pozitivní můžeme označit fakt, že úroveň problémů z poslední doby nemá vliv na sebeúctu a radost ze života. Množství problémů, somatických obtíží, depresí a radost ze života nejsou závislé na věku.“ (Lašek, 2004: 221-222)

Někteří badatelé se zabývají vztahem materiálního blahobytu či materialistické hodnotové orientace na spokojenost lidí. Například Hnilica soudí, že společenský systém nám vnucuje peníze jako důležité životní hodnoty, které nám přinesou štěstí a spokojenost. Výzkumy však ukazují, že lidé s materiální hodnotovou orientací jsou obecně méně spokojeni se životem a jeho kvalitou. „V souladu s naší klíčovou hypotézou jsou respondenti se svými životy méně spokojeni, čím více věří, že je jejich štěstí závislé na jejich majetkových poměrech (...) Čím

více jsou jedinci neurotičtější, tím více věří, že nejsou šťastní, protože nejsou dost bohatí.“ (Hnilica, 2005:395)

Někteří autoři však tvrdí, že vztah mezi ekonomickými indikátory a vnímanou kvalitou života je značně nejasný. V některých studiích je silná korelace mezi vztahem DPH a úrovní spokojenosti, v některých ne. Je obtížné určit, které faktory a jakým způsobem mají vliv. „*We don't know the process in the course of which various values and disvalues complement and counterbalance one another and eventually determine one's general life tone, or sense of well-being, or overall perceived life quality*“ (Unesco, 1983: 24). Při stejném materiálním blahobytu může za změnou vnímání kvality života stát odlišný systém hodnot, který funguje jako určitý filtr, na kterém záleží, jak člověk objektivní podmínky vnímá. Ve stejné situaci může rozdíly působit i odlišná úroveň rozvoje společenských a politických institucí, i když se zdá, že státy jsou na stejné úrovni ekonomického rozvoje. (Unesco, 1983)

Vitterso, Roysamb a Diener se snažili ve své studii zjistit, proč se v mnoha výzkumech ukazuje, že lidé ve vyspělých státech jsou obecně spokojenější, než lidé v zemích chudších. Studie ukázala, že tomu opravdu tak je, ale roli zde hrají jiné faktory než výše příjmů a materiální blahobyt obecně. (Vitterso, Roysamb a Diener, 2002)

Podle výzkumů se úroveň spokojenosti nezvedla úměrně s úrovní blahobytu. Roli totiž nehrají dlouhodobé podmínky. Spokojenost s rostoucím blahobytem roste, avšak jen do dosažení určité úrovně příjmu (Inglehart, 1997). Při dosažení nějakého cíle se sice zvedne úroveň spokojenosti, ale pak se hladina opět dostane do normálu a následně povstane jiná potřeba. Postmaterialisté bývají méně spokojeni s některými oblastmi života (životní úroveň, vzdělání), protože touží po postmaterialistických cílech. Celková spokojenost odráží spokojenost v různých oblastech života. Objektivní podmínky ovlivňují subjektivní spokojenost, ale skrze vnitřní aspirace a hodnoty, které se rovněž časem mohou měnit. Proto nelze rozdíly mezi národy vysvětlovat jen například prosperitou. (Inglehart, 1977)

Cummins, Gullone a Lau rozpracovávají model homeostáze, který spočívá v tom, že každý člověk má jakousi normální hladinu SWB, kolem které se pohybuje. Pokud přijde nějaký silný zážitek, který ho z rovnováhy vykolejí, po chvíli se zas vrátí do normálu. Lidé se od rovnováhy mohou odchýlit i na delší dobu, a to v případě nějakých dlouhodobých nepříznivých událostí, které není v jejich moci změnit. Pokud se člověk nachází ve své

normální rovnováze, události nemají velký vliv na její změnu. Pokud je však člověk z této rovnováhy vykořelen, vnější i vnitřní okolnosti mohou mít na jeho SWB rozhodující vliv.

Roli zde obecně hraje osobnost a její citová složka a na straně druhé složka kognitivní. Slouží jako jakési nárazníky oproti změnám okolností. *„There is within literature strong, convergent evidence that personality is a major determinant of how happy or sad people feel with their lives. Quantitative data have overwhelmingly confirmed this view, most particularly with respect to the two personality dimensions of extraversion and neuroticism. Paractically all of the many studies that have looked at the relationship between these dimensions and SWB have found a robust correlation.“* (Cummins, Gullone a Lau, 2002: 16). Kognitivní složka jakožto nárazník vlivů spočívá v tom, jak si lidé vysvětlují, co se jim v životě děje. Důležité je zde zdravé sebevědomí a pocit kontroly nad událostmi. *„Internal control describes a perception that control over an event rests within the person. External control attributes such control to an external agency, such as luck or some powerful other person or force. Under normal conditions, where the person believes their environment is under their control, they will evidence internal control. This, in turn, reinforces SWB.“* (Cummins, Gullone a Lau, 2002: 27).

Autoři se ještě zmiňují o tématu potřeb. Jejich uspokojení, nebo naopak neuspokojení ovlivňuje SWB, avšak nepřímo, stojí zde mezi nimi ještě nárazníky. Vliv je zde vzájemný. Takže, když jsou uspokojeny potřeby, mohou být posíleny i nárazníky.

Vliv událostí, přesněji řečeno „životní události“ na kvalitu života zkoumala Janečková. Jako životní události vymezuje „takové situace nebo okolnosti v životě člověka, které objektivně znamenají nějakou více či méně zásadní změnu v každodenní rutině“ (Janečková, 2005: 451) Jako příklad těchto událostí uvádí například smrt partnera, rozvod, odchod do důchodu apod. Výzkum ukázal, že „Spokojenější s kvalitou života byli ti respondenti, kteří prožili méně finančních ztrát, rozvodů, změn zaměstnání, nemocí a úrazů, soudních procesů a nesetkali se s trestným činem. Spokojenější jsou také ti, kteří prožili přestěhování a zlepšení majetkové situace“ (Janečková, 2005: 470)

Rovněž Bramston soudí, že v subjektivní kvalitě života hraje roli osobnost, a především její zkušenosti, hodnoty a očekávání. Také tvrdí, že zde existuje určitá stabilita, co se týče vnímání kvality života. Za ní stojí kognitivní složka, ta afektivní je ještě málo prozkoumána.

A nelze ztotožňovat emoce se subjektivní kvalitou života, i když se tyto dvě odlišné věci často užívají ve stejném významu. (Bramston, 2002)

Křížová zkoumala sociologické podmínky kvality života. Z výsledků vyplývá, že nejsilnějšími faktory, které ovlivňují kvalitu života, jsou důvěrný vztah, dobrá ekonomická situace, nepřítomnost zdravotních potíží a bolesti a dobrý spánek. Ukazuje se, že ženy jsou obecně méně spokojenější než muži. (Křížová, 2005). I výsledky výzkumu, který provedl Hnilica ukazují, že manželství má u mužů i žen pozitivní vliv na kvalitu života. Kvalita života se pak zhoršuje s věkem, u žen je tento negativní vliv ještě výraznější. (Hnilica, 2005). Hnilica zkoumal i vliv povolání na kvalitu života a zjistil, že určité typy povolání, nebo spíše „typy atributů práce“ ovlivňují spokojenost s prací, a tak i s kvalitou života, jakožto její součást. (Hnilica, 2005). I Diener, Horowitz a Emmonds ukazují, že významnou roli v kvalitě života hrají vztahy a spokojenost s prací, kterou vykonáváme. „Odpovídá zdravému rozumu, že hlavním zdrojem subjektivního pocitu spokojenosti jsou mezilidské vztahy - zejména rodina a přátelství. Mocným zdrojem uspokojení je vlastní práce a jako ještě významnější pociťujeme kvalitu prožívání volného času.“ (Diener, Horowitz, Emmonds, 1985: 15)

Štěstí

Někteří autoři o termínu *subjective well-being* hovoří i jako o štěstí (Hnilica, 2005). Fenomémem štěstí se zabývá hlavně psychologie. Je chápán spíše jako emotivní složka SWB, avšak nelze dát rovnítko mezi štěstím a subjektivní kvalitou života. (Bramston, 2002). Např. Hnilicová štěstí chápe jako samostatnou kategorii, která do SWB nepatří (Hnilicová, 2005).

Zabývat se fenoménem štěstí je staré. „Většina filosofů a etiků vycházela doposud z názorů a komentářů k filosoficko-etickým úvahám o štěstí. Teprve v poslední době se začíná rozvíjet empirický výzkum představ o štěstí“ (Jeník, Krejčík, 2000:14). Autoři popisují historii chápání pojmu štěstí. V průběhu dějin existovala řada modelů, mezi nimi například štěstí jakožto slast, štěstí jako nepřítomnost bolesti, štěstí jako naplnění potřeb atd. „V současné době převažuje *model štěstí jako spokojenosti*, podařeného šťastného života, v němž se uskutečňuje lidský smysl života.“ (Jeník, Krejčík, 2000: 14). Podle Jeníka nás dnešní společnost nabádá k tomu, že štěstí se dá koupit na trhu, ztotožňuje je s naplněním

materiálních potřeb, přehlíží se subjektivní stránka. Ozývají se tak hlasy po zjednodušení života, abychom dosáhli štěstí (Jeník, Krejčík, 2000).

Výsledky výzkumu štěstí ukazují, že mladí lidé štěstí chápou jako něco, co se netýká jen jejich osobního života, ale i ostatních a celé planety. „Model štěstí a životní radosti spočívá dnes ve vědomí mladé generace jako nikdy předtím na principu globality, na vědomí mladého člověka jako příslušníka národa, státu, kontinentu, Evropy, světoobčana, jako příslušníka lidského rodu...(…) štěstí a radost jsou stále více spojovány ve vědomí mladé generace s mírem ve světě, na kontinentech a i s vnitřním mírem ve státech a národech.“ (Jeník, Krejčík, 2000:27-28)

Sociologická analýza dat ukazuje, že mladí lidé štěstí chápou jako momentální emocionální a spontánní stav, než jako racionální zhodnocení. Chápou je rovněž spíše jako náhodu, než jako výsledek vlastního úsilí. Co se týče faktorů, které štěstí ohrožují, mladí lidé nejvíce uvádějí nemoc a smrt blízkých, nefungující přátelství, osamění, ničení přírody a ekologickou krizi.

Indikátory kvality života

Kvalita života je multidimenzionální a různými obory jinak pojímaný konstrukt. Z tohoto důvodu je velmi těžké kvalitu života nějak měřit. Nicméně existuje řada přístupů v různých oborech, jak tak učinit. Přístupy sledují různé záměry tohoto měření či hodnocení, a jsou využity k různým účelům. Je tedy třeba vždy přihlížet k tomu, k čemu má zhodnocení kvality života sloužit a k čemu se vztahuje. Různé typy indikátorů se liší mírou, do jaké zasahují různé oblasti kvality života.

Obecně se indikátory dělí na objektivní a subjektivní. Mezi objektivní metody patří například měření společenských jevů, jako je úroveň kriminality, zdravotnictví, rozvodovosti apod. Jinou metodou je měření materiálního blahobytu v konkrétní zemi. Zahrnuje i například vzdělání, úroveň příjmů, úroveň bydlení, míru nezaměstnanosti atd. (Keller, Gál a Frič, 1996).

Možný zastává názor, že měřit kvalitu života ukazatelem HDP, je problematické. Prvním důvodem je, že zde existují nedostatky, i co se týče měření pouhého materiálního blahobytu. Pádným důvodem je to, že nebere v úvahu poškozování životního prostředí. Růst HDP tak

často způsobuje poškozování životního prostředí a vede i k dalším nákladům navíc, takže ve finále nelze mluvit o zvýšení kvality života. Dále je zde skutečnost, že zvýšení HDP způsobují i negativní jevy, jako je vyšší nemocnost nebo například ropná havárie v oceánu. Dále nebere v úvahu práci v domácnosti. (Možný, 2002)

Mezi objektivní metody se řadí i řada indexů, které měří kvalitu života pacientů, sledují úspěšnost léčby a péče. Tyto metody měření kvality života vztahující se ke zdraví mají i smíšený charakter, tj. posuzuje se objektivní stav pacienta včetně pacientova subjektivního hodnocení. (Vařurová, Mühlpachr, 2005)

Mezinárodně užívaným souhrnným indexem se stal index lidského rozvoje, jehož mezinárodní výsledky zveřejňuje každý rok OSN. Index se skládá ze tří složek: dosažené vzdělání, očekávaná délka života a HDP na 1 obyvatele. Výsledkem je souhrnný index jakožto aritmetický průměr hodnot těchto tří oblastí. (Rynda, Bartoš, Kušová, Těšitel, 2005)

Zajímavým indexem je Index kvality lidského života a ekosystémového zdraví (Wellbeing Index). Vychází z toho, že blaho lidí i ekosystémů mají stejnou váhu a spojuje je do jednoho indexu, který je kombinací ukazatelů lidského blahobytu zdraví, populace, bohatství, znalosti, svoboda, rovnost, bezpečnost) a ukazatelů trvale udržitelného životního prostředí (kvalita půdy, vody a ovzduší, druhová nebo biotopová rozmanitost, využívání energie). (www.iucn.org)

Subjektivní hodnocení může spočívat v jednoduchých metodách, kdy je člověk tázán, jak je spokojen či šťasten. Keller, Gál a Frič upozorňují, že „Tato metoda, i když je nejpřímochařejší, nedokáže určit, nakolik je momentální rozpoložení dotazovaných osob způsobeno náhodnými okolnostmi a nakolik je dlouhodobějším výsledkem jejich situace v návaznosti na celkový stav společnosti“. (Keller, Gál a Frič, 1996:19) Je možné se dotazovat na spokojenost v různých aspektech života a užívat různě široké škály pro hodnocení. Tyto metody se řadí ke kvantitativním. (Unesco, 1983)

K subjektivním metodám patří i index SEIQL (*Schedule for the Evaluation of Individual Quality of Life*). Tato metoda vychází z toho, že kvalita života závisí na hierarchii hodnot každého jedince. Respondent si zvolí 5 oblastí života, které jsou pro něj podstatné. Dále určí jejich důležitost. Nakonec uvede míru spokojenosti s dosahováním cílů v každé oblasti, kterou

uvedl jako podstatnou. Výsledkem je celková míra spokojenosti v životě daná v procentech. (Křivohlavý, 2003)

Rynda, Bartoš, Kušová a Těšitel k indikátorům poznamenávají, že se často stírá rozdíl mezi indikátory kvality a udržitelného rozvoje. „Mnoho zemí užívá pojem indikátory kvality života, čímž se zdůrazňuje jejich funkce měřit, hodnotit cílový stav. V jiných případech se užívá termín udržitelný rozvoj, kdy se explicitně nerozlišují metody či mechanismy dosažení vytýčeného cíle a cíle samotného. Další autoři tento rozdíl záměrně smazávají vytvářením indikátorů kvality a udržitelnosti života.“ (Rynda, Bartoš, Kušová, Těšitel, 2005: 90) Autoři dále indikátory kvality života rozdělují na dva typy: „agregované indikátory a soubory několika dílčích indikátorů“.

VI. Dobrovolnictví

Vývoj dobrovolnictví

Velmi dlouhou tradici dobrovolnictví mají v USA. V organizované formě se však rozšířilo až v posledních 30 letech, kdy také začala vznikat dobrovolnická centra, která podporují a propagují dobrovolnictví i realizují vlastní dobrovolnické programy.

Evropská tradice vychází z církevních charitativních organizací a spolků vznikajících v průmyslové epoše. Na území dnešní České republiky tradice dobrovolnictví vychází ze zájmových spolků vznikajících v 19. století, které rovněž podporovaly kulturu, vědu, vzdělání a umění. Se vznikem Československa nastává další rozvoj dobročinnosti v rozmanitých formách. Vývoj byl přerušen v důsledku okupace během 2. světové války a poté v důsledku totalitního režimu. Po pádu komunistického režimu se s rozvojem občanské společnosti obnovují i předtím zakázané spolky a sdružení a rozvíjí se neziskový sektor obecně. (Tošner, Sozanská, 2002) „Po několika letech, kdy česká společnost prožila po dlouhé době opět zkušenost s liberálně tržním hospodářstvím, individualismem a orientací na konzumní způsob života, začal se projevovat zájem občanů o jiný životní styl i o rozvoj tradičních humanistických hodnot. Jako jedna ze základních byla znovuobjevena přirozená lidská potřeba pomáhat ostatním...“ (Tošner, Sozanská 2002: 30)

Dobrovolnictví v České republice však přesto zdaleka není tak rozvinuté jako v jiných západních zemích. Tkví to už jen v přístupu k dobrovolné činnosti, který obyvatelé ČR mají. „Projevuje se opět etatistický přístup většiny obyvatel přetrvávající z období minulého režimu. Mnoho se nezměnilo ani během doby uplynulé od předchozího výzkumu z roku 2000. Výsledky šetření ukazují, že dvě třetiny obyvatel (67 %) se opětovně domnívají, že pokud by stát plnil všechny své povinnosti, nebylo by dobrovolníků zapotřebí. Tři čtvrtiny občanů rovněž sdílí názor, že není v silách dobrovolníků řešit problémy obcí a měst, měly by se jimi zabývat úřady.“ (Nadace rozvoje občanské společnosti, 2004: 23)

Existují i mezinárodní dobrovolnické organizace, jako např. IAVE, která pořádala v roce 2001 mezinárodní konferenci „Dobrovolníci – kapitál tisíciletí“, na které byla přijata Všeobecná deklarace o dobrovolnictví. (Tošner, Sozanská 2002)

Některá data o dobrovolnících

K dispozici jsou i data z výzkumů na téma dobrovolnictví. V roce 1999 v ČR proběhl rozsáhlý výzkum dárcovství a dobrovolnictví. (Frič, 2001) Výzkum ukazuje, že v roce 1999 se dobrovolnictví věnovalo 8% obyvatel a 68% z nich alespoň 1x měsíčně, 50 % každý týden. V průměru se dobrovolnictví věnovali 341 hodin ročně. Co se týče typu organizací, pro které dobrovolníci pracují, nejčastěji šlo o organizace poskytující sociální služby, věnující se sportu a rekreaci či otázce zdraví. Nejvíce hodin však odpracovali dobrovolníci na poli ekologie a ochrany životního prostředí. Nejčastějším typem organizace jsou občanská sdružení následovaná církvemi.

Aktuálnější data pochází z výzkumu občanské společnosti, který publikovala Nadace rozvoje občanské společnosti. Z výsledků: „Přibližně třetina respondentů (32 %) uvedla, že se na dobrovolné činnosti pro neziskové organizace podílela. Jako dobrovolník pro dvě a více organizací pracovalo v uplynulém roce celých 16 % obyvatel ČR. Nejvíce dobrovolníků pracovalo pro sportovní organizace (11 %), následovaly organizace dobrovolných hasičů (6 %), náboženské a duchovní organizace (5 %) a 4 % respondentů dobrovolně pomáhalo v organizacích zahrádkářů, rybářů a studentských a rodičovských organizacích.“ (Nadace rozvoje občanské společnosti, 2004: 22). K rozsahu dobrovolnictví zpráva poskytuje následující údaje: „Intenzita dobrovolnické práce během posledního měsíce zhruba u poloviny respondentů nepřesáhla 5 hodin (48 %). Necelá třetina dobrovolníků odpracovala 5 – 14 hodin, přibližně každý desátý dobrovolník (13 %) 15 – 49 hodin za měsíc. Komplexnější pohled na rozsah dobrovolnické činnosti poskytuje roční údaj odpracovaných hodin. Za poslední rok odpracovala třetina dobrovolníků mezi 15 – 19 hodinami, více než jedna pětina dobrovolnické práce (23 %) nepřesáhla 14 hodin a rovněž jedna pětina dobrovolníků odpracovala za minulý rok 50 – 149 hodin. Více než 150 hodin věnovalo v loňském roce dobrovolné činnosti 13 % všech dobrovolníků.“ (Nadace rozvoje občanské společnosti, 2004: 23)

Podle B. O'Connella se 59 % Američanů nad 25 let pravidelně věnuje aktivitám prospěšným komunitě nebo daruje peníze a 54 % univerzitních studentů ve věku od 18 do 24 let je v různém rozsahu dobrovolníky. (O'Connel, 1992).

Zajímavé závěry vzešly z mezinárodního výzkumu „International Survey of Individual Giving and Volunteering“, který byl uskutečněn v roce 1991 v Británii, Francii, Španělsku, Kanadě a USA. Ukazuje se, že nejštedřejší co se týče času i peněz jsou Kanadáné. 62 % respondentů uvedlo, že za poslední měsíc darovalo někomu peníze. Průměrná částka dosahuje bezmála 22 britských liber. Čtvrtina respondentů rovněž věnovala v průměru 5,2 hodin dobrovolným aktivitám. Američané strávili dobrovolnou prací již jen 2,2 hodiny (20 % respondentů) a také darovaly o něco méně peněz. Ve Francii a Španělsku už byli dobrovolníci pouze mezi desetinou vzorku a průměrná doba se pohybovala okolo 1,6 hodiny. Ve Francii také jen 27 % lidí dalo peníze na dobročinné účely. (Charities Aid Foundation, 1994)

Co je to dobrovolnictví a kdo je to dobrovolník

Dobrovolnictví vychází z dobročinnosti, filantropie. Dobročinnost lze rozdělit na dárcovství a dobrovolnictví, které může mít formu občanské výpomoci, dobrovolnictví vzájemně prospěšného a veřejně prospěšného dobrovolnictví. (Tošner, Sozanská, 2002). Tito autoři dále definují dobrovolníka jako „člověka, který bez nároku na finanční odměnu poskytuje svůj čas, svoji energii, vědomosti a dovednosti ve prospěch ostatních lidí či společnosti“. (Tošner, Sozanská, 2002: 35). O dobrovolnictví tvrdí: „Dobrovolnictví není obět', ale přirozený projev občanské zralosti. Přináší konkrétní pomoc tomu, kdo jí potřebuje, ale zároveň poskytuje dobrý pocit smysluplnosti, je zdrojem nových zkušeností a dovedností a obohacením v mezilidských vztazích“. (Tošner, Sozanská, 2002: 18). Dobrovolnictví dále dělí z hlediska časového vymezení na „dobrovolné zapojení při jednorázových akcích“, „dlouhodobou dobrovolnou výpomoc“ a „dobrovolnou službu“. Dále ho lze dělit podle role, kterou hraje v chodu organizace a podle druhů činnosti. Nejčastěji se dobrovolníci angažují skrze neziskové organizace, účelové zařízení církví, obecně prospěšné společnosti a angažují se v těchto oblastech: životní prostředí a ekologie, humanitární činnost, sociální a zdravotní oblast, kultura, sport a vzdělávací činnost nebo zahraniční dobrovolná služba.

Šormová a Klégrová definují dobrovolnictví jako činnost, která je „neplacená, vědomá a svobodně zvolená, v kterékoli oblasti společenského života“. (Šormová, Klégrová, 2006: 6). Uvádějí, že dobrovolníkem se může stát kdokoli. Je třeba zvolit vhodnou činnost, aby pomoc dobrovolníka byla účinná. Dobrovolníky se stávají většinou studenti nebo starší, ženy, které mají více času z důvodu odchodu dětí nebo když odejdou do důchodu. Výsledky výzkumu občanské společnosti ukazují, že do dobrovolné činnosti se více zapojují ženy, věřící, lidé s měsíčním příjmem 8 - 15 tisíc Kč, lidé z vyšší střední třídy a obyvatelé venkova (Nadace rozvoje občanské společnosti, 2004).

Ve všeobecné deklaraci o dobrovolnictví je dobrovolnictví chápáno jako „základní stavební prvek občanské společnosti. Uskutečňuje nejvznešenější aspirace lidstva – touhu po míru, svobodě, příležitostech, bezpečí a spravedlnosti pro všechny.“ (www.dobrovolnik.cz 10. 5. 2007)

Na serveru www.dobrovolnik.cz (10. 5. 2007) najdeme tuto definici dobrovolnictví:

„Dobrovolnictví má řadu forem a vyskytuje se na mnoha místech, kde si jich často ani nevšimneme – pomůžeme-li sousedovi s nákupem do schodů nebo neznámému člověku přejít silnici, uklidíme-li před domem a prospějeme tak širšímu okolí. Každý člověk má vrozenou schopnost darovat dobrovolně a nezištně svůj čas a práci, lišíme se pouze v tom, do jaké míry a v jaké formě jsme ochotni tak činit“. Co se týče druhů dobrovolnictví, rozlišuje se zde dárcovství, kdy lidé přispívají na veřejně prospěšné účely; dobrovolná občanská výpomoc, jakožto „systém vzájemných protislužeb“; dobrovolnictví vzájemně prospěšné, kdy společnou aktivitou členové sdružení či klubů naplňují jejich poslání; dobrovolnictví veřejně prospěšné, v jehož rámci se lidé na základě svého rozhodnutí a přesvědčení angažují pro blaho druhých či společenských zájmů; a dobrovolná služba, kdy se lidé věnují dobrovolné práci mimo svoji zemi.

Význam dobrovolnictví

Všeobecná deklarace shrnuje význam dobrovolnické činnosti:

„Dobrovolnictví, individuální nebo skupinová činnost, umožňuje:

- udržovat a posilovat takové lidské hodnoty jako jsou družnost, zájem o druhé a služba jiným lidem

- aby jednotlivci mohli uplatňovat svá práva a odpovědnost jako příslušníci komunity a aby se zároveň mohli po celý život učit a růst, realizovat veškerý svůj lidský potenciál

- propojení navzdory rozdílům, které nás neustále rozdělují, abychom mohli žít ve zdravých, udržitelných komunitách a abychom mohli společně usilovat o nalezení nových řešení pro společné úkoly a mohli jsme utvářet náš kolektivní osud

Na úsvitu nového tisíciletí se dobrovolnictví stalo nepostradatelným prvkem každé společnosti. Účinně a prakticky převádí deklaraci Spojených národů, kde se praví: 'My, lid,' máme moc změnit svět, do běžného života.' (www.dobrovolnik.cz 10. 5. 2007)

Podle Friče nemá dobrovolnictví přínos pouze pro ty, kteří využívají služeb neziskového sektoru, a pro dobrovolníka, ale je významné pro celou společnost. (Frič, 2001). I další autoři vnímají dobrovolnictví jako přínos na mnoha úrovních. „Význam dobrovolnictví můžeme vidět na třech úrovních – co dobrovolnictví přináší samotnému dobrovolníkovi, čím obohacuje organizaci, pro kterou pracuje a co dává společnosti.“ (Šormová, Klégrová, 2006: 3)

Frič dále mluví o významu dobročinnosti pro společnost jako celek: „Význam organizované dobročinnosti (tj. i neziskového sektoru) v životě společnosti tak v první řadě spočívá v tom, že poskytuje lidem prostor, kde se nemusejí chovat jako racionální idioti, a tím společnosti jako celku dává šanci chovat se dlouhodobě racionálně.“ (Frič, 2001: 33) Dobročinnost tak dostává institucionální podobu a smazává se pocit závazku vůči dárci. Podporuje dále kolektivní identitu, pozvedává hodnoty dobročinnosti, reprezentuje zájmy a potřeby různých skupin společnosti a umožňuje veřejnou participaci.

Tošner a Sozanská zdůrazňují význam dobrovolníka, jakožto toho, kdo upozorňuje a podněcuje k řešení společenských problémů a napomáhá společenskému vývoji, což je také poselstvím konference z Amsterdamu. „Svobodně a dobrovolně zvolená aktivita a pomoc jsou tím, co činí z dobrovolníka nositele procesu změn ve společnosti. Jeho tvořivá energie je silou, která pomáhá hledat a otvírat zdroje a možnosti nových řešení. Tím se stává mostem v procesu spolupráce mezi státem, komerčním sektorem a sektorem NNO.“ (Tošner, Sozanská, 2002: 36)

Motivace k dobrovolnictví

Podle Václava Havla je člověku naprosto přirozené pomáhat druhým. „Podle mého je člověk bytostně disponován k tomu, aby nebyl lhostejný ke svému okolí, ke společnosti. Je subjektem svědomí, mravního řádu, lásky k bližnímu. Člověk je tvor, jenž se chce sdružovat a začasto cítí potřebu pomáhat druhému, sloužit věcem veřejným, věcem dobrým, věcem, z nichž nemusí mít okamžitý zisk, ale které mu přinášejí uspokojení, protože ví, že cosi udělal pro druhé nebo pro budoucí generace.“ (Havel, 2001: 14)

Šormová uvádí, že motivace se liší podle životní situace dobrovolníka. Obecně dobrovolníky motivuje pocit užitečnosti, nové zkušenosti a poznání nových lidí. U důchodců či nezaměstnaných může být motivací udržení pracovní kondice. U některých lidí jde o smysluplné naplnění volného času. V některých zemích (mezi které ČR nepatří), kde je dobrovolnictví oceňováno, může být odměnou i sociální prestiž. (Šormová, Klégrová, 2006)

Někteří autoři zdůrazňují, že lidé se zapojují do dobrovolných aktivit, protože se chtějí podílet na životě a vývoji komunity či společnosti. Podle O'Connela měli Američané vždy sklon k dobrovolnictví, zapojovali se do veřejných věcí. „*We organise to influence every conceivable aspect of the human condition and are willing to stand up and be counted on almost any public issue. We organise to fight changes, approve bond issues, oppose or permit abortion, improve garbage collection, expose overpricing, enforce equal rights, or protest wars.*“ (O'Connel 1992: 10) Lidé se nejčastěji stávají dobrovolníky, když je o pomoc požádá někdo z rodiny nebo někdo známý. Často dobrovolníky zůstanou, protože se cítí potřební a vidí, že je to užitečné pro ostatní. Dále zde jsou náboženské důvody či potřeba získat praxi. (O'Connel, 1992)

Někdy může být právě motivace důvodem, proč by aspirant na dobrovolníka neměl dobrovolnou práci vykonávat, protože by tím mohl spíše škodit. Vitoušová (Vitoušová 1998, podle Tošner, Sozanská, 2002) uvádí tyto nežádoucí typy motivací. Jde například o soucit vedoucí k degradaci klienta, služba pramenící z pocitu povinnosti, touha obětovat se, osobní neštěstí, se kterým si uchazeč neví rady, a proto chce ve službě hledat vlastní duševní rovnováhu, osamělost a z ní pramenící touha po přátelství, nebo nedostatek sebeúcty a s ním spojená touha potkat ještě ubožejší lidi a i touha ovládat jiné apod.

Podle Lipovetskeho (Lipovetsky, 1999) začíná ve 20. století hodnota štěstí vítězit nad morálkou, je odmítáno jakékoli potlačování osobní svobody nějakou autoritou. Oslavuje se ego, ale na druhé straně vzrůstá zájem o charitativní a humanitární aktivity, kterým je však stále dáván jen minimální prostor. Sebeláska převažuje nad altruismem. Lidé jsou sice dobročinní, ale nedokáží zasvětit svůj život druhým. „Současný individualismus není protikladný k dobročinné péči, nýbrž k ideálu sebedání: druhým pomáhat chceme, ale bez přílišného zapojení, bez přehnané účasti vlastní osoby“ (Lipovetsky, 1999: 150). Důvodem dobrovolnictví nejsou podle autora humanistické ideály, ale radost ze setkání s lidmi, naplnění volného času a společenské ocenění. Motivem není tedy altruismus, ale osobní uspokojení, rozvoj, hledání pospolitosti. Je to životní styl, nikoliv obroda tradiční morálky oběti či povinnosti. „Nový individualismus nevyhlazuje soucit a touhu pomoci svým bližním, avšak snoubí je s hledáním vlastního já.“ (Lipovetsky, 1999: 163).

Frič zastává názor, (Frič, 2001) že i altruisté dostávají za svou práci nějakou odměnu. I dobrý pocit může být totiž odměnou. Pak zde jsou i reciproční altruisté, kteří očekávají, že na oplátku také něco dostanou. Zmiňuje se i o názorech ekonomů, podle kterých je i v našem zájmu nebýt lhostejní ke společenství, ke kterému patříme. To, jestli se člověk stane dobrovolníkem nebo se bude věnovat nějaké dobročinnosti záleží podle autora na mnoha faktorech. Důležité jsou „morální imperativy (vědomí morální povinnosti) a sociální (morální) tlak společenského prostředí (vědomí, že porušení norem dobročinnosti bude potrestáno)“ (Frič, 2001:16). Je podle něj nutné, aby se dobročinnost stala „společensky žádoucím vzorem chování“.

Roli také hrají emoce. „Ustrnutí se nad neštěstím druhých, soucit s trpícími, uspokojení z radosti a štěstí jiných, milosrdenství nebo láska k bližnímu prozrazují emocionální kořeny dobročinnosti (...) Ten, kdo koná dobro pro jiné, činí tak ve prospěch celku, ke kterému se (alespoň vnitřně) hlásí a s jehož členy sdílí pocity spolupatříčnosti (...) ve své dobročinnosti nejvíce preferujeme okruh svých nejbližších příbuzných a přátel, a teprve poté lidi, kteří jsou nám méně blízcí (...). Pocity úlevy ze zmírnění utrpení druhých anebo pocity radosti ze štěstí jiných, kteří motivují naši dobročinnost, jsou taktéž naším ziskem.“ (Frič, 2001: 17).

Podle Friče však neexistuje čistý, nezištný altruismus, kdy člověk nedostává nic na oplátku. Je těžké se jakémukoli zisku vyhnout. „(...) dobročinnost je motivována jak racionálně, tak emocionálně a veškerý altruismus je kontaminovaný egoismem.“ (Frič, 2001: 22)

Na otázku, proč jsou lidé dobrovolníky a co jim to přináší, výzkum přinesl následující odpovědi: 95 % dobrovolníků má pocit smysluplné práce s jasným cílem, ¾ dobrovolníků vhodně vyplní svůj volný čas, 77 % dobrovolníkům to zvýší sebevědomí, 63 % udává udržení se v kondici a 45 % společenské uznání a prestiž. (Frič, 2001)

Nejčastější důvody, které respondenty vedly k rozhodnutí stát se dobrovolníkem jsou následující: 93 % důvěra v organizaci, která práci organizuje, 91 % přesvědčení, že člověk pomůže šířit dobrou myšlenku, 76 % snaha uplatnit své schopnosti, 76 % možnost navazovat nové vztahy se zajímavými lidmi, 75 % pocit, že dobrovolnictví je součástí způsobu lidí jako já, 74 % pocit, že mou pomoc potřebují lidé, které znám, 74 % to, že mě oslovili lidé z organizace, 74 % možnost získat nové zkušenosti a dovednosti, 38 % osobní příklad mých příbuzných nebo známých, 36 % zkušenost s obtížnou osobní nebo rodinnou situací, 30 % náboženské přesvědčení. (Frič, 2001)

Podle Friče existují na základě výsledků výzkumu 3 typy motivace k dobrovolnictví. Jde o konvenční, reciproční a nerozvinutou motivaci. U každého dobrovolníka pak převažuje jeden typ, přestože se do určité míry prolínají. Konvenční motivace se týká převážně starších lidí a věřících. Motivem jsou zde morální normy i neformální společenská pravidla chování a hodnoty či křesťanská morálka. Podle výzkumu jde o 41 % dobrovolníků. V případě reciproční motivace dobrovolník očekává, že to, co vykonává dobrovolně pro jiné, přinese jistý prospěch i jemu. Jde například o získání nových zkušeností nebo poznání nových lidí. Týká se to především nevěřících a mladých lidí. Tato skupina představuje 37 % dobrovolníků. Posledním typem je nerozvinutá motivace. Dobrovolníky, kteří spadají do této kategorie motivuje například důvěra v organizaci a smysluplnost činnosti a pocit, že pomohou šířit dobrou myšlenku. Tato skupina je nejmenší (23 %) a týká se středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných dobrovolníků a starších lidí. (Frič, 2001)

VII. Kvalitativní výzkum

Úvod

Jak jsem již uvedla v úvodu své diplomové práce, ke zpracování tématu dobrovolnictví v kontextu kvality života a hlubších motivů pro jeho vykonávání mě inspirovala osobní zkušenost.

Ke zkoumání tohoto tématu mě dále podnítil fakt, že obecně existuje poměrně málo literatury věnující se dobrovolnictví. Dále je to společenský jev, jehož vývoj byl v ČR ve dvacátém století narušen nejdříve 2. světovou válkou a posléze komunistickým režimem, a tak ho lze chápat jako ještě relativně mladý. Dobrovolnictví se rozvíjí spolu s občanskou společností. Sociologické výzkumy týkající se dobrovolnictví v ČR se také začaly provádět poměrně nedávno a je jich velmi málo. Toto téma je zkoumáno v kontextu občanské společnosti a jejího rozvoje. Nejčastěji je zjišťován postoj české společnosti k dobrovolnictví, v jaké oblasti dobrovolníci nejčastěji působí a kolik času dobrovolné činnosti věnují a které sociodemografické charakteristiky se u dobrovolníků nejčastěji objevují (např. Nadace rozvoje občanské společnosti, 2004) . Motivy pro zapojení se do dobrovolné činnosti se výzkumy téměř nezabývaly. Více se jim věnoval pouze výzkum s názvem Dárcovství a dobrovolnictví v ČR (Frič, 2001).

Tato oblast je tedy dosud značně neprobádána, a to především její subjektivní rovina, která se týká hlubších motivů jednotlivce a jeho osobního života obecně. Z tohoto důvodu jsem chtěla toto téma pojmout z tohoto aspektu, v kontextu kvality života, při jejímž definování se odborníci shodují na tom, že je to subjektivní kategorie, a tak alespoň trochu přispět k pochopení určité dimenze kvality života a této kategorie obecně.

Cíl

Cílem výzkumu je přispět k porozumění přínosu dobrovolnictví pro kvalitu života, jak ho vnímají dobrovolníci, a proč se lidé stávají dobrovolníky, co to pro ně znamená.

Výzkumné otázky

U kvalitativního výzkumu se při přípravě výzkumu nedefinují hypotézy, ale výzkumné otázky. „**Výzkumnou otázkou je ve výzkumu podle zakotvené teorie výrok, který identifikuje zkoumaný jev.** Tento výrok říká, na co přesně se chceme zaměřit a co chceme o daném předmětu vědět. V zakotvené teorii se otázky často orientují na **dění a průběh.**“ (Strauss, Corbine, 1999: 24)

Výzkumné otázky jsem formulovala následovně:

1. Proč se člověk rozhodne být dobrovolníkem, co ho k tomu vede.
2. Jaký význam, přínos dobrovolnictví pro jedince má.
3. Jak přispívá ke kvalitě života z pohledu dobrovolníka.

Výzkumný přístup

Pro výzkum jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu, jelikož kvantitativní výzkum by těžko odhalil kontext, ve kterém se dobrovolné aktivity odehrávají v životě dobrovolníků. Cílem je právě porozumět zasazení dobrovolné činnosti do života dobrovolníků, a tak porozumět významu dobrovolnictví co se týče motivů a subjektivně prožívané kvality života. A právě kvalitativní výzkum je pro toto vhodnou metodou. „Interpretativním výzkumníkům jde o porozumění sociálním interakcím a každodenním vzorcům komunikace, které vytvářejí a udržují (nebo modifikují) sociální pravidla a významy v daném kulturním prostředí. Souhrnně řečeno, cíle jsou na obecné úrovni tři:

1. Hledá se a popisuje subjektivní smysl, který lidé spojují se svým jednáním a okolním světem.
2. Hledají se a popisují způsoby, jak lidé v rámci interaktivních procesů vytvářejí sociální skutečnost.
3. Zkoumají se a popisují procesy, jak kulturní významové systémy určují vnímání a konstruování subjektivní a objektivní sociální zkušenosti, hloubkovým rozhovorem, nestrukturovaným pozorováním a studiem dokumentů.“ (Hendl, 1999: 15).

Hendl dále u kvalitativních metod zdůrazňuje propojení dat s kontextem. „Síla kvalitativních dat spočívá v tom, že jsou přirozeně uspořádaná a popisují každodenní život. Vyznačují se lokální zakotveností, přičemž kontext dění není od nich odstřihován. Mají být bohatá a holistická a popisovat podobnosti případu za delší časový interval, přitom se snažíme jít za Co a Kolik a blížit se k Proč a jak“ (Hendl, 1999: 96)

Metoda sběru dat

Pro dotazování jsem zvolila „rozhovor pomocí návodu“ (Hendl, 1999: 111). „Tento rozhovor je ze strany tazatele volně usměřován podle připraveného návodu. Návod k rozhovoru představuje seznam otázek nebo témat, které je nutné v rámci interview probrat. Tento návod má zajistit, že se skutečně proberou všechna pro tazatele zajímavá témata. Tazatel má volnost, jakým způsobem a v jakém pořadí získá informace, které osvětlí daný problém. Tazateli zůstává volnost přizpůsobovat formulace otázek a jejich pořadí podle situace. Rozhovor s návodem dovoluje tazateli možnost nejvýhodněji využít čas k interview. Návod k rozhovoru umožňuje provést rozhovory s několika lidmi více strukturovaně a ulehčuje jejich srovnání.“ (Hendl, 1999: 111). Tento typ dotazování jsem zvolila proto, abych mohla porovnávat jednotlivé rozhovory na základě stejné struktury témat, tak nechat respondentů otevřený prostor pro formulování vlastních perspektiv a pohledů, které by mohly být předem připraveným seznamem otázek zůstat neodhaleny.

Pro rozhovory jsem měla připravená 3 základní témata s několika podtématy, na která jsem se respondentů dotazovala:

1. začátek dobrovolnické práce

- jak se k tomu člověk dostal
- co ho k tomu vedlo
- v jaké životní situaci/období se to stalo

2. průběh dobrovolnictví

- vnímání dobrovolných aktivit dobrovolníkem
- popis zkušeností

- vliv těchto aktivit na život dobrovolníka

3. kvalita života

- co je pro respondenty v životě důležité

- jakou roli zde hrají dobrovolnické aktivity, souvislost s důležitými oblastmi života pro respondenta

Jak je patrné z připravených témat, jsou strukturována víceméně časově. Zvolila jsem přirozený časový sled, abych respondenty povzbudila k vlastnímu vyprávění a k snadnějšímu uvedení do tématu. Otázky týkající se podtémat jsem obecně kladla až tehdy, když se zdálo, že respondent své vyprávění vyčerpal a podtématu se v něm nijak nedotkl. Pro lepší porozumění jsem také kladla otázky pro ujasnění či prohloubení odpovědi.

Na začátku rozhovoru jsem se respondentů ptala na to, jak se dostali k dobrovolné práci. Souvislost dobrovolnictví a kvality života jsem se zde snažila odhalit na pozadí životního období, ve kterém se respondenti rozhodli k dobrovolnictví a odhalit tak první motivy a jejich zasazení do osobního života. V další fázi jsem se ptala na průběh a vnímání dobrovolných aktivit.

V této fázi jsem položila otázku po tom, jak tyto dobrovolné aktivity ovlivnily život respondenta, respektive co se u něj změnilo. Takto jsem se pokusila přiblížit k tomu, jak respondent dobrovolnickou práci chápe v kontextu svého života, co mu přinesla, či vzala a co pro něj vůbec v životě znamená.

Ve třetí fázi jsem se snažila přiblížit k dobrovolnictví a jeho vlivu na kvalitu života zase odjinud, a to na základě vnímání kvality života jakožto subjektivní kategorie podle Křivohlavého. Kvalitu života Křivohlavý spojuje s dosahováním cílů, které odráží naše vnitřní hodnoty a kvalita života jedince se zvyšuje tehdy, když se přibližujeme našim cílům, a naše aktivity jsou smysluplné, pokud k nim vedou. (Křivohlavý 2003, 1994).

V tomto smyslu jsem se snažila porozumět tomu, jaké místo mají dobrovolné aktivity a témata, kterých se dotýkají, v životě respondenta, jak a proč jsou důležité a jak zapadají do jejich hierarchie hodnot. Pokud se respondenti při výkladu toho, co je pro ně v životě důležité nedotkly tématu, které souvisí s jejich dobrovolnými aktivitami, položila jsem jim na toto

téma otázku. Nepokládala jsem jim ji však na začátku, aby mohli problém vyložit ze své perspektivy a dotknout se tématu způsobem jim vlastním.

Respondenti byli informováni, že se jedná o výzkum dobrovolnictví, záměrně nebyli informováni, že se jedná též o téma kvality života. Rozhovor proběhl se 14 respondenty a jeho rozsah se pohyboval od 25 do 50 minut a všechny rozhovory proběhly jednorázově v období od 21. března do 24. dubna 2007. Rozhovor byl vždy nahráván na diktafon, s čímž respondenti většinou naprosto bez výhrad souhlasili, a poté v plném znění přepsán a opatřen poznámkami. Rozhovory byly přepisovány ve většině případů týž, nebo následující den. Menší část byla přepsána nejdéle do dvou dní. Na konci rozhovoru byli respondenti vybídnuti k podpisu informovaného souhlasu, kde si respondenti vybrali způsob zveřejnění a uchování jimi poskytnutých dat (viz. příloha č. 2).

Metoda pro analýzu

Data jsou analyzována pomocí metody zakotvené teorie. „**Zakotvená teorie** je teorie induktivně odvozená ze zkoumání jevu, který reprezentuje. To znamená, že je odhalena, vytvořena a prozatímne ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů (...) Pojetí výzkumu založené na zakotvené teorii je kvalitativní výzkumná metoda, která používá systematický soubor postupů ke tvorbě induktivně odvozené zakotvené teorie o nějakém jevu. Výsledkem výzkumu je spíše teoretické vyjádření zkoumané reality než sada čísel nebo skupina volně vztažených pojmů.“ (Strauss, Corbine, 1999: 14–15).

Ústředním procesem tvorby teorie z údajů je kódování. „Kódování představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány konceptualizovány a opět složeny novými způsoby.“ (Strauss, Corbine, 1999: 39). Tyto analytické postupy mají vést k vytvoření teorie. Autoři uvádí, že takto je umožněno zachování vědeckého postupu. Je podle nich důležité udržet rovnováhu mezi tvořivostí, kritičností, vytrvalostí a teoretickou citlivostí. Prvním krokem je otevřené kódování, což je „proces rozebírání, prozkoumávání, porovnávání, konceptualizace a kategorizace údajů“ (Strauss, Corbine, 1999: 42).

Dále následuje tzv. axiální kódování, které je definováno jako „soubor postupů, pomocí nichž jsou údaje po otevřeném kódování znovu uspořádány novým způsobem, prostřednictvím vytváření spojení mezi kategoriemi. To se činí v duchu kódovacího paradigmatu, které zahrnuje podmiňující vlivy, kontext strategie jednání a interakce a následky.“ (Strauss, Corbine, 1999: 70).

Posledním typem kódování je selektivní kódování, které představuje „proces, kdy se vybere jedna centrální kategorie, která je pak systematicky uváděna do vztahu k ostatním kategoriím. Tyto vztahy se dále ověřují a kategorie, u nichž je to třeba, se dále zkoumají a rozvíjejí.“ (Strauss, Corbine, 1999: 86)

Výběr výzkumného vzorku

Byl proveden účelový výběr vzorku. Jako respondenti byli vybráni dobrovolníci, tj. lidé, kteří pracují bez nároku na honorář. Užívám definici dobrovolníka podle Tošnera a Sozanské: dobrovolník je „člověk, který bez nároku na finanční odměnu poskytuje svůj čas, svoji energii, vědomosti a dovednosti ve prospěch ostatních lidí či společnosti“. (Tošner, Sozanská 2002: 35).

Respondenti byli vybíráni na základě osobní znalosti a dále dle metody „sněhové koule“. Rozhovor proběhl se 14 respondenty. Typologie respondentů vycházela částečně z výsledků některých výzkumů týkajících se dobrovolnictví (Frič, 2001, Nadace rozvoje občanské společnosti, 2004), které mj. uvádějí jaké procento dobrovolníků se věnuje kterému typu dobrovolné činnosti, jaké procento věnuje kolik času dobrovolnictví a v jaké míře se jaké věkové skupiny dobrovolnictví věnují. Z tohoto důvodu jsem předpokládala, že bude mít důležitost vybrat variabilní vzorek respondentů s těmito charakteristikami.

Co se týče času věnovanému dobrovolnictví, předpokládala jsem, že míra tohoto času bude mít vliv na roli těchto aktivit v životě respondenta, a tedy i jeho kvalitu života. Množství času věnovaného dobrovolnictví chápu jako jakýsi indikátor intenzity dobrovolné činnosti. Výzkum občanské společnosti, který publikovala Nadace rozvoje občanské společnosti, používá tři kategorie času věnovanému dobrovolnictví: do 5 hodin měsíčně, 5 – 14 hodin měsíčně a 15–49 hodin měsíčně (Nadace rozvoje občanské společnosti, 2004). Rozhodla jsem

se použít tyto kategorie a vybrat respondenty tak, aby byly zastoupeny všechny. Posléze jsem se rozhodla přidat kategorii nad 49 hodin měsíčně, jelikož jsem se setkala s respondenty, kteří tento čas strávený dobrovolnou prací výrazně převyšovali. Rozložení respondentů vypadalo z toho hlediska následovně: do 5 hodin měsíčně pracovali dobrovolně dva respondenti; 5–14 hodin tři respondenti; 15–49 pět respondentů; více než 49 hodin měsíčně čtyři respondenti.

Předpokládala jsem rovněž, že bude pro výzkumné otázky výzkumu rovněž důležitá věková variabilita vzorku. Některé výzkumy uvádí, že se dobrovolníky stávají převážně mladí lidé, kteří studují, či důchodci, což jsou věkové kategorie, které mají obecně více času. Zdálo se mi důležité zahrnout i respondenty jiných věkových kategorií, jelikož se nacházejí v jiné životní situaci a role dobrovolnictví i motivace mohou být tak odlišné. Ve vzorku byli 2 respondenti do 20 let, 7 respondentů ve věku 21–30, 2 respondenti ve věku 31–40 let, 2 respondenti ve věku 50 – 60 let a 1 respondent nad 60 let.

Co se týče oblastí činnosti, nebylo možné pokrýt všechny oblasti v rámci této diplomové práce, ve kterých působí dobrovolníci, jelikož je jich nespočet¹ a ve vzorku 15 respondentů by toto rozložení nemělo význam. Zvolila jsem proto (na základě členění ICN) dobrovolníky z organizací s tímto zaměřením činnosti: oblast ekologie a ochrany přírody (4 respondenti); ochrana zvířat (2 respondenti) ochrana lidská práva a kultura (3 respondenti); asistenční služba (2 respondenti); kultura a integrace cizinců (3 respondenti).

---

¹ ICN na svých webových stránkách (<http://www.icn.cz/dbno/asp/search.asp> 18. 5. 2007) uvádí následující klíčová slova typů činnosti neziskových organizací v ČR, kterých registruje 4277: AIDS a HIV, alergie a astma, alternativní medicína, archeologie, architektura, asistenční služba, astronomie, biologie, botanika, cestovní ruch a cestování, demokracie, divadlo, domovy a ústavy, doprava, duchovní rozvoj, ekologie a životní prostředí, ekonomie, energie, esperanto, etika, etnologie, evropská spolupráce, flim a video, futurologie, hipoterapie, historie, hudba, humanitární činnost, humanitní vědy, charitativní činnost, chovatelství, chráněná bydlení, chráněná pracoviště, informace, integrace, jazykověda, jazyky, jóga, kardiologie, knihovny a knihovnictví, krajané, kriminalita, krizová centra, křesťanství, kultura, kultura projevu, lesnictví, letectví, lidská práva, literatura, management, mateřské školy, média, mezinárodní vztahy, muzeum, myslivost, náboženství, nenásilí, ochrana zvířat, ochrana života, onkologie, osvěta, ozdravné pobyty, památky, pečovatelská služba, podnikání, pohostinství, policie, politologie, poradenství, požární ochrana, pracovní uplatnění, právní otázky, prevence, přírodní vědy, psychologie, psychotronika, publikační činnost, region, rehabilitace, rodina, rozvoj obce/města, samospráva, sběratelství, senioři, sexualita, sociální otázky, sport, státní správa, střední a východní Evropa, střední školství, svépomoc, školství, tanec, technika, turistika, UFO, umění, věda, venkov, veřejná správa, věžeňství, vojáci, volný čas, výchova, vysoké školství, výtvarné umění, výzkum, výživa, vzdělávání, záchranářství, zájmová sdružení, základní školství, závislosti, zdravotnictví, zemědělství, zoologie, zooterapie a životní styl. V těchto organizacích se více či méně mohou vyskytnout dobrovolníci.

Výsledky

Při analýze dat jsem se opírala o zejména o metodu zakotvené teorie, jak již bylo zmíněno výše. Prvním krokem bylo první čtení textů s rozhovory za účelem konceptualizace a kategorizace jevů. Pozornost jsem věnovala interpretaci tvrzení i popisovaným událostem a jejich smyslu a významu. Snažila jsem se pojmenovat předběžné skupiny jevů a následně je seskupit do kategorií, které by je reprezentovali. K jevům v jednotlivých kategoriích jsem si poznamenávala i kontext jevů co se týče jednotlivých příběhů respondentů.

Pro větší přehlednost a uchování detailů v paměti jsem nejprve začala analyzovat první skupinu rozhovorů s respondenty, kteří se účastní dobrovolných aktivit v oblasti ochrany přírody. Posléze jsem postupně analyzovala zbývající rozhovory. Část rozhovorů týkající se toho, co je pro dobrovolníky v životě důležité jsem analyzovala zvlášť u všech respondentů.

Vzájemným porovnáváním jevů a je reprezentujících kategorií jsem dospěla k následujícím patnácti kategoriím, které vyjadřují nejvýznamnější motivy či témata v souvislosti s dobrovolnictvím a kvalitou života respondentů.

1) „JE TO VE MNĚ“ – Vyjadřuje výpovědi respondentů, kteří říkají, že dobrovolnictví je záležitost, která k nim odjakživa patří, nebo že byli k pomoci druhým vychováváni.

2) „LIDI“ – Zahrnuje výroky, které vyjadřují lásku k lidem, soucit k trpícím, nepříjemné pocity, když ostatní trpí.

3) „KOMUNITA“ – Jde zde o potřebu setkávat se s lidmi, kteří jsou na stejné „vlně“, patřit k nim, obohacovat se kontaktem s nimi.

4) „OSLOVENÍ“ – Lidé jsou většinou k dobrovolné práci požádáni nebo jinak osloveni, je jim nabídnuta konkrétní příležitost.

5) „OSOBNÍ USPOKOJENÍ“ – Tato kategorie zahrnuje pozitivní pocity, které dobrovolníci z dobrovolné práce mají:

6) „VYJÁDŘIT SVOJE PŘESVĚDČENÍ“ – Dobrovolné aktivity jsou výrazem nějakého přesvědčení respondentů nebo i výrazem „prostě chci“.

7) „VÝSLEDEK“ – Toto vyjadřuje výroky, kdy respondenti mluví o tom, že výsledky jejich činnosti mají smysl, jsou nějak užitečné a je vidět určitý posun na stavu věcí.

8) „TÉMA/PROBLÉM“ – Respondenti se většinou zabývají jednou, nebo více oblastmi, která stojí za jejich dobrovolnou činností. Je to tedy zájem o nějaký problém, oblast, kde si myslí, že je co zlepšovat.

9) „OBTÍŽE“ – Tato kategorie shrnuje obtíže, se kterými se dobrovolníci setkávají. Nebývají však překážkou, která by jim bránila v jejich činnosti.

10) „NUTNOST“ – Dobrovolníci uvádějí, že to, co dělají je „prostě potřeba“, že je nutné, aby to někdo dělal.

11) „ŽIVOTNÍ ZMĚNY A HLEDÁNÍ“ – Zapojení do dobrovolné činnosti se často objevuje v přechodových fázích života, jako je začátek, či naopak konec studia, či odchod do důchodu, kdy se lidem mění priority či získávají více volného času.

12) „ZMĚNA“ – Dobrovolníkům jde o to, aby svou činností pomohli změnit stav věcí v jimi zainteresovaných oblastech či ovlivnili svými postoji další lidi.

13) „PROLÍNÁNÍ“ (zaměstnání, osobního života a dobrovolných aktivit) – Respondenti nečiní rozdíly mezi prací za peníze a dobrovolnou prací a osobním životem, vše se prolíná a je spojováno určitým přesvědčením.

14) „CESTA“ – Řada dobrovolníků se ve své dobrovolné činnosti takzvaně našla. Našli směr, kterým se chtějí v životě ubírat.

15) „OSOBNÍ RŮST“ – Dotazovaní udávají, že velkým přínosem dobrovolné činnosti je velké množství zkušeností, zážitků, poznání, pochopení a rozšíření obzorů.

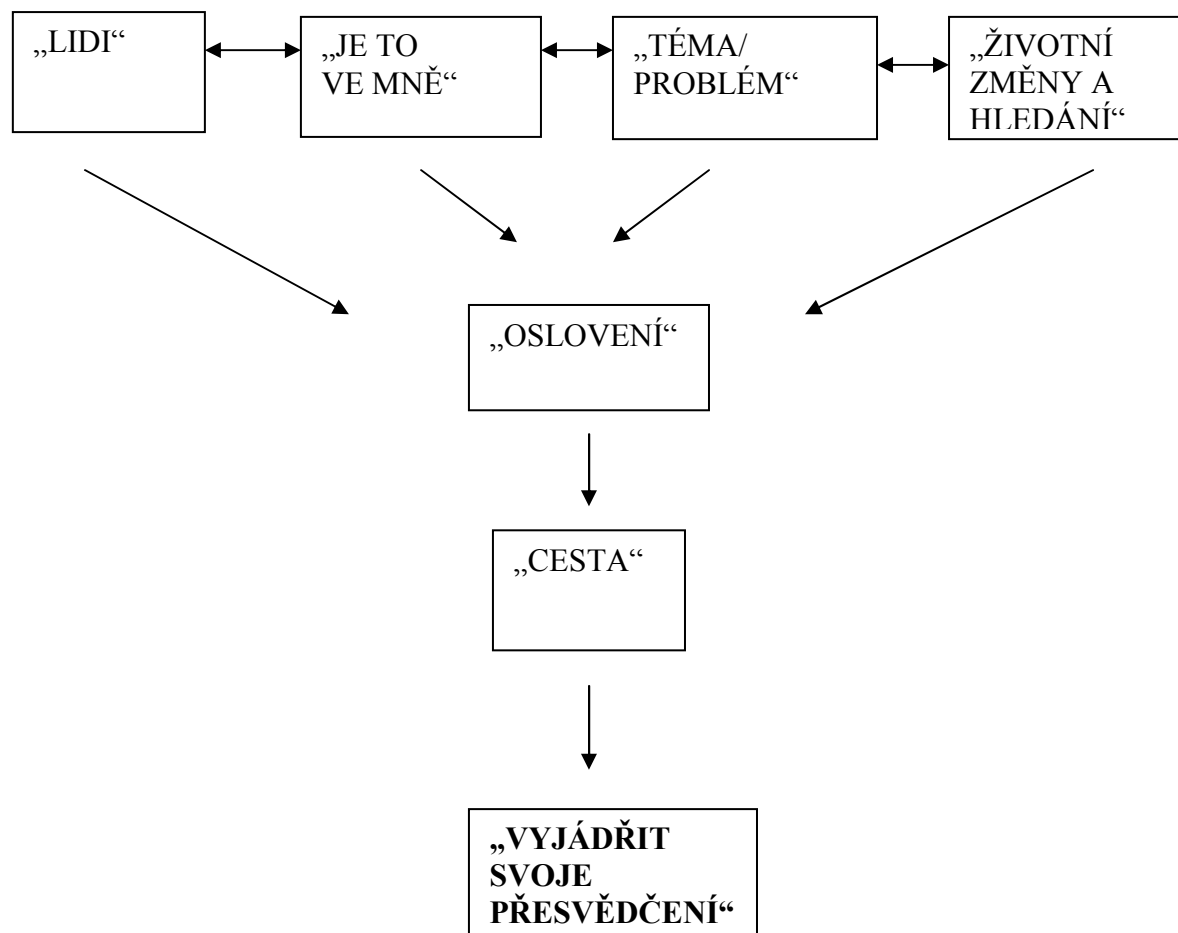
Po analýze třetí části rozhovorů, která se zjišťovala co je pro respondenty v životě důležité, je patrné, že vedle běžně udávaných hodnot jako zdraví, rodina a přátelé, spadá převážná většina výroků do kategorií „LIDI“, „KOMUNITA“ A „VYJÁDŘIT SVOJE PŘESVĚDČENÍ“. Tyto kategorie ještě dále rozvedu a popíši.

V další fázi jsem se pokusila o nalezení spojení mezi kategoriemi tím, že jsem opět porovnávala kategorie mezi sebou a snažila se nalézt vztahy mezi nimi na základě hledání důkazů v textu a porovnávání příběhů jednotlivých respondentů a jeho souvislostí.

Na základě předchozího kódování lze vytvořit kostru příběhu dobrovolnictví a jeho role v životě jednotlivce (viz. grafické znázornění na následující straně). Centrální kategorií celého příběhu je kategorie „VYJÁDŘIT SVOJE PŘESVĚDČENÍ“, jinými slovy, dobrovolné aktivity v životě respondentů jsou opakovaně prezentovány jako výraz jejich přesvědčení. Nadále jsem ověřovala vztahy ostatních kategorií k vybrané centrální kategorii.

Jak je vidět na grafickém znázornění, na počátku příběhu stojí čtyři kategorie: „LIDI“, „JE TO VE MNĚ“, „TÉMA/PROBLÉM“ A „ŽIVOTNÍ ZMĚNY A HLEDÁNÍ“. Jinými slovy, když respondenti popisují, jak se k dobrovolnictví dostali a co pro ně zpočátku znamenalo, podstatnou roli hraje touha, aby se lidé v jejich okolí či lidé obecně měli dobře („LIDI“). Pro mnohé je dobrovolnictví záležitost, která k nim odjakživa patří, často proto, že byli k pomoci druhým vychovávaní („JE TO VE MNĚ“). Za přijetím dobrovolnictví stojí obvykle zájem o nějaký problém či téma, které chtějí respondenti zlepšovat („TÉMA/PROBLÉM“). Zapojení do dobrovolné činnosti se často objevuje v přechodových fázích života, jako je začátek nebo konec studia či odchod do důchodu, kdy se lidem mění priority či získávají více volného času („ŽIVOTNÍ ZMĚNY A HLEDÁNÍ“). Tyto kategorie jsou u respondentů ve vzájemných interakcích, u některých respondentů se jich objevuje více, u jiných méně. Společně mají to, že, na základě analýzy, tvoří jakési podhoubí, které je směrodatné, když se člověku naskytne příležitost zapojit se do dobrovolné práce, někde pomoci. Vše ilustruje graf č. 1.

Graf č. 1 – znázornění příběhu

Nyní budu ve větším detailu prezentovat jednotlivé kategorie, které tvoří ono „podhoubí“, směřované pro zapojení do dobrovolné činnosti. Období, kdy člověk přemýšlí o tom, že by chtěl dělat nějakou dobrovolnou aktivitu, a kdy se poprvé do něčeho pustí, spadá u velké části respondentů do zlomových životních období, kdy například začnou studovat, nebo naopak ukončí vysokou školu, přestěhují se či odejdou do penze. Uvádají, že se jim v tomto období začaly měnit priority, respektive některá ustoupila, a tak i v některých případech získali více času na jiné věci. Jinými slovy vznikl prostor pro priority jiné, a většinou zde bylo jejich vědomé hledání. Tuto kategorii označuji jako „ŽIVOTNÍ ZMĚNY A HLEDÁNÍ“:

„Období, no, bylo to začátek na vysoký škole, nějaký povinnosti do školy a hodně volnýho času, hodně nových dveří se otvíralo, ve velkym městě, spousta věcí, který jsem nikdy

neviděla, nevěděla, a jakoby ani když už jsem zpětně na to myslela, že bych na ně asi nikde nepřišla. Právě, že jsem byla v Praze a mohla jsem dělat cokoli.“ (respondent 1)

„To je období zásadních životních změn ve všech směrech a mnoha smyslech, kdy člověk skončí školu, je mladý, má všechno před sebou, začne žít sám na vlastní pěst, začne pracovat poprvý v životě, podruhé v životě, potřetí..Prostě je to úplně něco jinýho, než když chodí do školy, takže to je období, kdy se mění všechno. (...)No, asi jsem začal brát věci víc vážně. Asi jsem nebyl dřív schopen vnímat vážně základní věci na střední škole, takhle byl, ale nebyl sem schopen to dávat dostatečně najevo. Nebo taky nebylo vhodný období, a pak se člověk mění, člověk trošku stává taky někým jiným.“ (respondent 2)

„Tak úplně to prvotní dobrovolnictví, to bylo asi na vejšce, kdy člověk hledal sám sebe a snažil se najít nějakou cestu, co by mohl dělat, čemu by se mohl věnovat.“ (respondent 3)

„Já jsem akorát skončila vejšku, takže jsem začínala pracovat. No předtím jsem na to asi neměla tolik času. Ta škola mi zabere spoustu času, potom na doktorátě, to jseš tam od rána do večera, no a další věci.“ (respondent 5)

„No a u mě to bylo tak na střední škole, kdy se člověk tak jako rozhlíží a říká si, tak jako dostuduju to, najdu si práci, nebo budu studovat dál..ale takovej jakoby zásadní smysl člověk hledá ve svym životě. (...)Takže jsem ti jakoby řešila zásadnější otázky ve svym životě.“ (respondent 6)

„Já jsem chodil pět roků do práce do lékárny, tam jak je nemocnice, takže já jsem byl pak utahanej. Ted'ka, když už tam nechodim, tak mám víc času. (...)Ted' mám čas na více přemejšlení o různých věcech.“ (respondent 13)

Druhou kategorií, kterou jsem zařadila do tzv. podhoubí je kategorie nazvaná „TÉMA/PROBLÉM“. Je patrné, že u většiny respondentů dobrovolná činnost souvisí s jejich zájmem, je to buď koníček, nebo jakési znepokojení nad určitou oblastí, problémem či situací. Tento zájem mívají od mládí, nebo se o určitou oblast začali zajímat v nedávné době na základě získání informací či vůbec setkáním s určitým tématem:

„ (...) ale pak se mi prostě jednou dostalo pod kůži (téma – pozn. autorky) a teď je to opravdu tak asi, jak asi cejtím, že by to tak mělo bejt. Cejtím, že vim, proč to dělám. Myslim, že to téma je zakořeněný. Postupně jsem si uvědomovala, že tohle je to moje téma, že si ten čas, když už ho třeba i nemám moc, že si ho chci najít. (...) Nevim asi ve spoustě informací, kterou jsem za tu dobu dostala, jsem si našla takovou, která je mi hodně blízka.“ (respondent 1)

„Takže spouštěcí mechanismus byl asi můj zájem o přírodu jako takovou. A tím pádem i o nějakou aktivní ochranu.“ (respondent 2)

„Tim, že jsem byla v tý Africe, tak mě to začlo víc zajímat. Já už jsem teda předtím měla to dítě adoptovaný. (...) Vždycky mě to zajímalo a možná o tom rozhodla ta cesta do tý Afriky, že jsem se do toho chtěla víc zapojit..to že jsem tam byla a viděla jsem to tam na vlastní oči.“ (respondent 5)

„ (...) všem je jedno, že je na světě rasismus a války, že všichni říkaj, na to nesmíš myslet, myslí jen na ty hezký věci. Ale mě se nedařilo myslet na jiný věci. Takže jsem o tom přemýšlela, ale nevěděla jsem, co s tím.“ (respondent 7)

„ (...) jsem si najednou uvědomila, že půlka lidí žije v bídě...no a poprvý jsem začala přemejšlet nad tím, že to fakt tak je. (...) Jako nechápu, jak je v dnešní době možný, když my tady máme absolutní dostatek, máme nadbytek, nechápu, jak lidi mohou umírat hlady. A teď když už o tom něco vim, tak nechápu, že v Africe, která je tak bohatá. (...) Jaký to bylo v Africe? Prostě se tam potvrdily všechny ty ideje, který jsem měla a taky jsem viděla, že to je všechno ještě mnohem horší, než jsem si vůbec jako kdy myslela.“ (respondent 11)

„Jasně, že člověk nemůže zachraňovat všechno, že nemůžu támhle zachraňovat stromy a zvířata a pomáhat lidem v Africe. Člověk samozřejmě musí mít priority a musí si uvědomit, co je nejpálčivější problém, co je potřeba řešit. (...) S téma mentálně postiženejma bych taky chtěla pracovat dál, ale zaměřuju to nejvíc na zvířata, protože si myslím, že jakoby lidi už jsou osvobozený, co se týče problémů jako je rovnoprávnost, rovnoprávnost pohlaví nebo...jako rasismus je tady samozřejmě jako pořád, ale to jsou prostě jako mezi lidma a lidi jsou schopný se osvobodit sami.“ (respondent 10)

„ (...) protože jsme chtěli dělat, já aktivity ochránářský, osvětový, protože už tehdy jsem jezdila mapovat kytky na lokality, na kterých hrozilo, že když se s nima něco nestane, tak ty kytky do tří, pěti let nebudou.“ (respondent 12)

„No, já jsem vždycky chodil do lesa a na houby a takhle se projdu, tak pak jsem se tady k tomu dal (...) jako chodit do přírody, to je důležitý taky, aby se člověk tak nějak proběhnul po lese, provětral plíce. (...) No, chci, pokud můžu, aspoň tu přírodu nějak ochraňovat, pokud na to moje síly stačí, že jo.“ (respondent 13)

„Já už jako od malička jsem byl s rodičema naučený, že když byla volná chvíle, tak se chodilo na procházky. Takže z tohohle toho to přerůstalo do nějakého zájmu o značené turistické cesty, později jsem sám chodil se štětečkem a maloval ty značky.“ (respondent 14)

Další kategorii v této skupině jsem nazvala „JE TO VE MNĚ“. Lidé uvádějí, že to k nim prostě patří (pomáhat druhým), že je to normální. Dá se říci, že to je jejich určitá povaha či obecně cítění, které pak přispěje k tomu, že se dobrovolně do nějaké činnosti zapojí. U těchto respondentů se méně objevuje kategorie „TÉMA/PROBLÉM“. Nejsou tedy zapálení do jednoho tématu, spíš pomohou tam, kde se naskytne konkrétní příležitost pomoci a často uvádějí, že k tomu byli také vychováni:

„Tak, řekněme, že od malička už nás naši vedli k jakémusi soucítění s ostatními, nebo s těmi co mají problémy nebo co neměli v životě štěstí. Takže takový úplně první impulz nevím...člověk v tom vyrůstá a je k tomu nějak od malička veden. K tomu pomáhat. (...) jako je to ve mně. (...) že je to tak zakořeněný, že to prostě nevymítím. Ani nechci.“ (respondent 3)

„Myslím, že jsem k tomu tak nějak spěla od začátku. Byla jsem vždycky takovej humanitní, humanistickéj člověk. No nevím, asi mám pocit, že se potřebuju rozdat.“ (respondent 5)

„Já dobrovolně funguju celý život. To už mám v sobě, já jsem tak byla vychovávána. (...)Prostě, protože mi to přišlo takový přirozený. Prostě fakt. Opravdu mě nenapadá proč.“ (respondent 4)

„Asi to ve mně bylo odjakživa, jen se to neprojevovalo.“ (respondent 11)

„ (...) já jsem asi vždycky byla taková, že hrozně rozdavačnej člověk, já jsem furt něco dávala.“ (respondent 8)

„A máma mě vedla vždycky k tomu, že jsme jim vždycky posílaly nějaký věci“. (respondent 9)

Poslední kategorií v této skupině je kategorie „LIDI“. Označuje výroky, kde respondenti přisuzují důležitost tomu, aby se lidi kolem nich, ale obecně lidi na světě měli dobře. Není jim lhostejné, co se kolem nich děje a týká se jich, když někdo trpí nebo je obecně v tíživé situaci. Případá jim normální tehdy zasáhnout. A také udávají, že mají obecně rádi lidi. Toto také vede k tomu, že se člověk zapojí do nějaké aktivity, která pomůže tam, kde je třeba. Výroky spadající do této kategorie se objevují téměř u všech respondentů a velmi výrazné jsou i v odpovědích na otázku, co je pro ně v životě důležité:

„(...) zdraví rodičů, kamarádů a tak podobně. A vůbec lidí, protože, jak jsem byla v nemocnici, tak člověk se setkává s různými, až neuvěřitelnými možnostmi, s čím se člověk může sužovat z hlediska zdraví. Pak obecně, vždycky jsem měla sen, že kdybych potkala dědu vševědu, který mi splní tři přání, tak první bylo, aby byli naši zdraví. Pak aby zmizely zbraně. (...)Pak aby byla tolerance, aby lidi dokázali přijmout názory toho druhýho. (...) Problémy jiných prožívám někdy víc než problémy své. (...) měla jsem širší cíle, ve smyslu aby kamarádi byli v pohodě, aby rodiče byli v pohodě.“ (respondent 3)

„No asi...jo...třeba když jsou lidi kolem mě šťastný. Nevidim ráda, když se někdo utápí v nějakým žalu. Tohle mi přijde...nekoukat jenom na sebe, ale pomoci i těm okolo. (...)Jo, že to není jenom to na sebe, všechno jako já, já, já, ale i těm ostatním můžu dát.“

(respondent 5)

„No a taky si myslím, že mám jakoby sociální citění, jakoby pro ostatní lidi, že bych prostě chtěla, aby se všichni měli dobře. A strašně mi vadí nespravedlnost.“ (respondent 11)

„Pak je pro mě důležitý, aby lidi kolem mě a vůbec to živý kolem mě, aby prostě bylo v pořádku, a aby se lidi kolem mě měli dobře, a abych mohla přispívat k tomu, aby se měli dobře, než k tomu, že se nebudou mít dobře.“ (respondent 10)

„jako první věc byla asi to, že jsem měla ráda děcka. (...) Tam jsou děcka od šesti do patnácti, tak když jsem byla v přechodu do puberty, tak jsem měla taky spoustu těch trablů a tak. A tak najednou ta myšlenka mít staršího kámoše, to by bylo super. Tak jsem si říkala, no já jsem ho neměla, tak prostě zkusím bejt kámoš pro někoho jinýho. (...) No a já mám prostě ráda lidi.“ (respondent 8)

A v rodině, nebo i v tom sexu je člověk spokojenej až tehdy, když je ten druhý maximálně spokojenej. (...) (respondent 14)

Nyní jsem vysvětlila kategorie, které považuji za jakési podhoubí, které, dá se říci, že odráží vnitřní hodnoty člověka. Je zřejmé, že to nestačí, aby se člověk stal dobrovolníkem. Většinou se tak stane skrze nějakou konkrétní příležitost, událost, informace od již zainteresovaného člověka či jsou přímo požádáni o pomoc nebo jim je nabídnuto zapojit se do činnosti, což není nic zvláštního. Člověk tedy uvažuje o tom, že se chce zapojit do nějaké dobrovolné činnosti a pak, když se naskytne konkrétní příležitost, začne se angažovat. Menšina lidí si jde od počátku za svým cílem v tom smyslu, že vyloženě iniciuje a organizuje aktivity. Zde mám na mysli počátek dobrovolnické činnosti. Po zapojení se jsou zde samozřejmě jedinci, kteří se stanou iniciátory a vedou dobrovolnické týmy. Nyní následují opět citáty z rozhovorů týkající se této fáze, která je zahrnuta pod kategorii s názvem „OSLOVENÍ“:

„(...) přes kamaráda kamarádů, který řekli, že jednou nějak stánek bude informační, jestli bych s tím nešla pomoci a já říkám jaký stánek (...) Bylo to o tom, že mi někdo řekl pojd’.“ (respondent 1)

„Eva říkala, no já bych potřebovala někoho, kdo by mi s tím pomoh...tak říkám, no já tu francouzštinu umím, tak si klidně vezmu tu francouzsky mluvící skupinku a budu je tu češtinu učit. A už to bylo.“ (respondent 5)

„ Stála jsem na zastávce ve své depresi a přišel za mnou nějaký vysmátej kluk s letáčkem, jestli prej nechci dělat noviny ve čtvrti.“ (respondent 7)

„ A bylo to vlastně, že ta maminka od kamarádky tam pracovala a dělala nějakou art terapii, tak nás k tomu vlastně nějak navedla ona a já jsem se tak jakoby přidružila.“ (respondent 9)

„Na Den Země, a tam jsem se u toho stánku k tomu nějak přichomejtl a slečna mi nabídla takový různý ty, a tak jsem se potom přišel podívat, a tak jsem se stal dobrovolníkem.“
(respondent 13)

Jak je vidět na grafickém znázornění, po „OSLOVENÍ“ následuje kategorie „CESTA“. Tímto se míní nalezení něčeho, co lze nazvat jako životní směr či cestu. Někteří dobrovolníci se po zapojení do nějaké dobrovolné činnosti v této oblasti „naleznou“. Uvádějí, že jim to najednou dá smysl života, nebo jim to dá směr, který by v životě chtěli následovat. Tato fáze se objevuje spíše u respondentů, kteří se v té době nacházeli v období hledání vyjádřeno kategorií "ŽIVOTNÍ ZMĚNY A HLEDÁNÍ" a ve svých úvahách se intenzivně nezabývali konkrétním tématem. Těmto respondentům se tak celkem výrazně změní život. U některých respondentů se tato fáze vůbec nevyskytuje. Kategorii vyjadřují následující výroky:

„(...) našla jsem si tu nit, který jsem se chytla a prostě nevím, jestli jsem to zvnitřnila, nebo už že to bylo nějak ve mně, prostě jsem se v tom našla.(...) bylo to poprvé, kdy člověk takhle úzce někam směřuje.“ (respondent 1)

„Ono je to všechno o hledání smyslu (...) No, on člověk jakoby pořád hledá, že nemůžeš říct tohle je smyslem mého života. Ale jako je to spíš jako nějaká cesta, hledání, jakoby směr. (...) Já jsem tam vlastně jakoby našla spoustu aplikací jedny podobný myšlenky, v různých společenských oblastech.“ (respondent 6)

„Víš, jako, že prostě jsem najednou objevila ten smysl života. (...) To mi dávalo hroznej smysl, jakože , že je to i životní styl dělat něco pro druhý, že je to i ten smysl života. (...) No, úplně totálně, úplně mi to převrátilo život vzhůru nohama, prostě úplně ve všem, úplně v základních věcech.“ (respondent 11)

„Asi jo, možná že, ještě jak jsem začala v těch čtrnácti letech, tak jsem nebyla rozhodnutá ještě, co chci v životě dělat, jestli jít na nějakou vejšku potom nebo něco jinýho. Takže mě to k tomu tak asi trošku navedlo, že jsem věděla, že asi budu chtít pracovat s lidma, že to nebudou žádný ekonomky nebo čísla nebo nějaký obchody, že to asi povede tím jiným směrem, že mě to tak navedlo asi.“ (respondent 9)

Nyní se dostáváme ke kategorii, kterou jsem nazvala „VYJÁDŘIT SVOJE PŘESVĚDČENÍ“. Tuto kategorii jsem na základě analýzy vybrala jako kategorii centrální. Z rozhovorů vyplývá, že to, co „pohání“ většinu dobrovolníků je jít za tím, co si myslí, že je správné, co má smysl, co je důležité a obecně se podle toho chovat. Toto jedince přesahuje, týká se to obecně toho, co se v jeho okolí či ve světě děje, nejde mu jen o jeho osobní život a cíle. Jde o vyjádření postoji ke světu v nějaké konkrétní činnosti a uspořádání si svého života obecně. Předchozí kategorie „CESTA“ je této kategorii blízká, vyjadřuje však spíše nalezení cesty, to, jak se k ní respondenti dostali. Ke zvolení této kategorie jako centrální mě utvrdil i fakt, že tato kategorie je vůbec nejčastější, když respondenti uvádějí to, co je v životě pro ně důležité. Za jakousi podkategorii lze považovat něco, co by se dalo nazvat jako vnitřní impulz, kdy dobrovolníci dodávají, že cítí, že to dělat chtějí, že cítí, že to je tak správně a tento vnitřní pocit je pak vyjádřen zároveň s přesvědčením.

„Chceš to dělat..Cejtím, že vim, proč to dělám..přicházíš k tomu problému s nějakým postojem, názorem na svět. (...) Jsou pro mě důležitý hodnoty, kterejm věřim a mít možnost se jimi řídit. A cíl, vlastně směr, ta úzká cesta, vim, kudy jdu, i když nevím, co je za rohem.“
(respondent 1)

„Je to nějaký postoj, něco v čem vidim smysl...dělat to, co považuju za správný. Potřebuju vidět smysl v tom, co dělám.“ (respondent 2)

„Děláš to, co má smysl. Prostě nějak vnitřně cítíš, že to musíš dělat.“ (respondent 3)

„Důležitá je pro mě možnost svobodnýho vyjádření. I když si nejsem jistá, že tady to je tak, jak by to mělo bejt, aby se člověk mohl vyjádřit. (...) Vidim smysl v tom, co dělám.“
(respondent 5)

„Jde jakoby o komplexní pohled na věc. Nebylo to takový čistě, že chci být dobrovolník, ale chci něco dělat, nechci být lhostejná k tomu, co se děje a chci jakoby zasahovat do toho, co se děje a zasahovat jakoby do utváření historie světa, i když to zní tak jakoby velikašsky...ono záleží na tom, co každěj ve svym životě udělá, a to je to, co vlastně utváří tento svět. (...) nebo, že budu říkat svoje názory, a možná to někoho ovlivní. Takže v tomhle měřítku jsem si uvědomovala, že záleží na postoji každýho.“ (respondent 6)

„Pro mě ten důvod je ten, že mi to přijde jako nejlepší cesta, jak něco smysluplného tady dělat. I když to hledání nikdy nekončí. Nevim, zatím mi to přijde, že nic lepšího, co bych mohla dělat, tady není...“ (respondent 7)

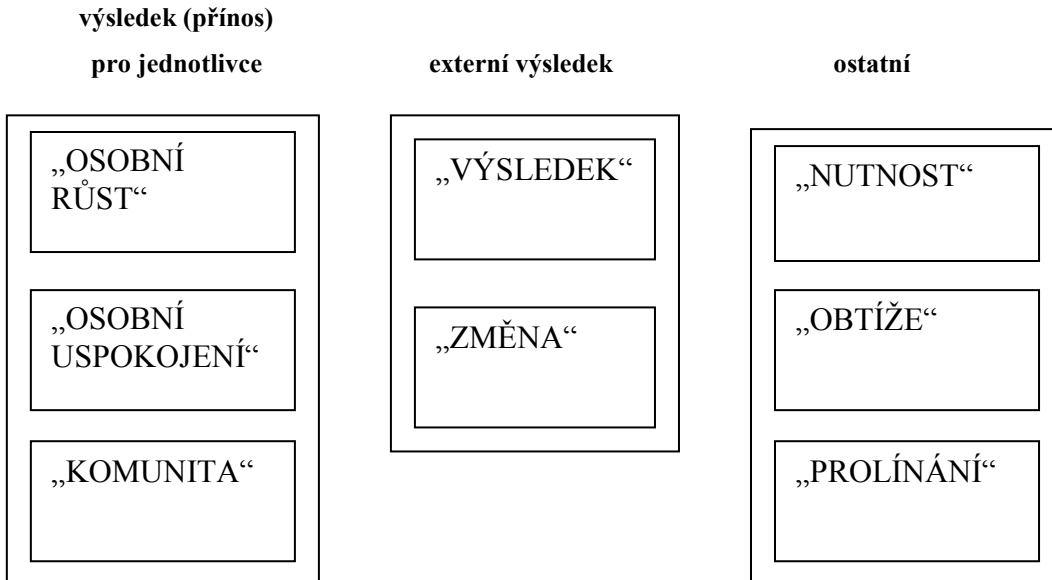
„Je důležitý nebát se a neustupovat jakoby v tom, jak si myslím, že bych chtěla žít a jak cejtím, že by se mělo žít a nedělat v tom ústupky na základě toho, že kolem mě se to děje jinak nebo že s tím nesouhlasím. (...) Tak takhle já to moc neřeším, neřeším roli těch aktivit, protože ty aktivity maj roli v těch samejch aktivitách. Jejich vliv, to je vedlejší, to už není podstatný. To je výhoda v tom, když člověk dělá opravdu něco v souladu se svým přesvědčením.“ (respondent 10)

„Já jsem prostě takovej impulzivní člověk, že se vrhám do věcí, aniž bych věděla proč nebo aniž bych to uměla vysvětlit. Prostě chci. (...) Nemám žádný jakoby konkrétní motivace, prostě to tak jako cejtím.“ (respondent 8)

„Já to cítím, že dobrovolnictví je, že člověk chce, tak jde a udělá to. (...) To je strašná výhoda, když člověk může dělat to, co chce, protože si myslím, že je právě ten pilíř tý svobody. (...) sama sebe považuju za velice vůdčí osobnost a já bych tím velice trpěla, kdybych nemohla dělat to, co si vytičím.“ (respondent 12)

Takto jsem chronologicky načrtla v jakých souvislostech se člověk dostane k dobrovolnictví a osvětlila centrální kategorii. Zbývající kategorie nelze jednoduše zařadit do schématu chronologicky, jelikož jsou jiné povahy nebo se objevují na více úrovních. Proto o nich nyní pojednám samostatně.

Graf č. 2 - Kategorie bez chronologické posloupnosti

Jednou z výrazných kategorií je „ZMĚNA“. Představuje snahy dobrovolníků o změnu k lepšímu jak v oblastech, ve kterých pracují, tak souvisí obecně i s jejich přesvědčením. Prvotně jde tedy o změnu v oblastech, které vidí jako problematické. Respondenti však také ukazují, že si přejí, aby se v tomto duchu měnili i lidé, a to lidé obecně, nebo konkrétně jejich okolí či nejbližší osoby. V žádném případě zde však nejde o nějaké násilné prosazování změn či přesvědčování. Jak už bylo zmíněno v souvislosti s centrální kategorií, pro respondenty je podstatné jednat v souladu se svým přesvědčením a dávat je najevo ostatním svým chováním, mluvit o tom s lidmi. Tato kategorie se v některých případech objevuje již tehdy, kdy se člověk nadchne nějakým silným tématem, a usiluje tak v této oblasti o změny:

„Byly tam období takovejch malejch zklamání...když se o něco snažim a ono se nic neděje...že je to jakoby hezký, že děláme tohle, ale nic se nemění, žádněj systém...společnost a lidi jsou pořád stejný.“ (respondent 1)

„Dokážeš nějaký svůj životní postoj vložit do hlavy někomu jinému nebo ho přesvědčit, snažit se ho ovlivnit, což si myslím, že je strašně těžký, ale když se to povede, tak to za to stojí.“
(respondent 2)

„Nějakým způsobem se snažím změnit to fungování.“ (respondent 5)

„Tak jde o názor, i abych to pomohla změnit.“ (respondent 4)

„Takže vlastně v tomto rozměru...mít v rukách...jakoby svým konáním utvářet, směřovat dění, společnost, lidi kolem sebe.“ (respondent 6)

„(...) myšlenkou je prostě změnit svět, takhle jasně. Aby nebyly války, aby nebyla diskriminace, prostě jako z pohádky. (...) Myslela jsem, že nikdo takhle nepřemejšlí. Ale pak jsem zjistila, že jo, že takhle přemejšlí spousta lidí a že je možný i něco udělat, že třeba asi se nám nepodaří změnit svět, ale trochu se přiblížit.(...) Takže jsem se snažila najít další lidi, no a hledala jsem a hledala a kontaktovala jsem opravdu několik set, možná tisíc lidí.“
(respondent 7)

„ Už od začátku jsem věděla, že můžu něco změnit.“ (respondent 11)

„Byť si teda musím uvědomit, že lidi, který potkávám a který jakoby nutím ke spolupráci, že s nima jakoby lehce manipuluju, no lehce, nebo více, podle toho, jak se daj. Abysem dosáhla nějakých výsledků, který já vidím někde tam na tom obzoru, ke kterejm já chci dojít.“
(respondent 12)

„(...) a byl bych rád, kdyby tohleto naše povídání oslovilo aspoň tisíc lidí v republice jo. Já bych byl rád, kdyby se v tomhle dělala osvěta, ta naše mládež je kolikrát líná sebrat švestky.“
(respondent 14)

„Když já jsem veganka a propaguju veganství, tak taky vim, že se nikdy nestane, aby všichni na planetě byli vegani a lidi říkaj, proč to děláte, když stejně nikoho nezměníte, nebo si myslíte, že když zachráníte jedno zvíře, že jako ty velkochovy přestanou, nebo co? Kdyby se mělo zachránit dvacet lidí a já zachráním jednoho, tak to taky udělám a má to smysl.“
(respondent 10)

„(...) mi to hrozně pomohlo, jako osobně. Jako já vidím, jak jsem se hrozně změnila, myslím, že k lepšímu, tak bych chtěla tohleto jakoby nabídnout i někomu jinému.“ (respondent 7)

Podobnou kategorií je kategorie, kterou jsem nazvala „VÝSLEDEK“. Od kategorie „změna“ jsem ji oddělila zaprvé proto, že netematizuje změnu lidí. Dále se spíše než o změnu stavu věcí jedná o konkrétní výsledek konkrétní práce, který je takzvaně vidět. Vyjadřuje pocit respondentů, že jejich činnost něco zanechává, že jejich práce někomu nebo něčemu pomůže, a hodnotí to pak jako užitečné. Kategorie „ZMĚNA“ je více svázána s centrální kategorií. Zde jde spíše o dobrý pocit z vykonané práce:

„Tak, aby po mě něco zůstalo, pár těch knížek, pár těch maloplošnejch chráněnejch území. Aby tady něco bylo, když tady nebudu. (...) Když jdeš a vidíš, že místo smetiště je tam nějaká opravená, zrestaurovaná park...“ (respondent 2)

„Jsou to hodiny práce...ale když pak člověk vidí ten výsledek...“ (respondent 3)

„(...) že je to skutečně věc, která pomáhá.“ (respondent 5)

„A to ty akce, který jsme si vymysleli, víceméně třeba tu stavbu naší klubovny, to jsme si vymysleli sami....No a měli jsme z toho radost, protože jsme se měli my kde scházet a prostě bylo to prima, ten výsledek samozřejmě.“ (respondent 6)

„Cítala jsem, že potřebuju udělat něco víc a vidět, že se něco mění, že se něco vytváří. (...) Měla jsem pocit, že opravdu někomu konkrétně pomáháme. Měla jsem pocit, že se to někam hne, že to někam jde, že je za mnou vidět nějaká konkrétní práce. I když předtím jsme taky dělali konkrétní věci, ale prostě teďka byly takový viditelnější, jako třeba postavit školu, poslat děti do školy...jako pro lidi je to mnohem viditelnější než vydat tady noviny.“ (respondent 7)

„(...) že ty děti, že jsem viděla, že dělají nějaký pokroky, že to nebylo úplně zbytečný. (...) ale je to hrozně super, protože vždycky dostanou nějakou nálepku, jako že nemůžou dělat žádný pokroky, tak je to hrozně super vidět, jakože to tak vůbec není.“ (respondent 9)

„A je to nádherný, když můžu svejm dětem vykládat, že támhle kolem Chřibský jsou ještě moje starý turistický značky na stromech.“

Dvě poslední kategorie by šlo považovat za jakýsi externí výsledek dobrovolnické práce, který působí na svět a lidi. Další tři kategorie, o kterých nyní pojednám, lze chápat jakožto nějaký výsledek pro jedince či osobní přínos. Jde o kategorie „OSOBNÍ RŮST“, „KOMUNITA“ A „OSOBNÍ USPOKOJENÍ“. Pod osobní růst jsem zařadila všechny výroky, které vyjadřují jakési vnitřní změny respondentů, které jim dobrovolnictví přineslo a které ve většině případů hodnotí jako pozitivní. Jde zejména o získání nových pohledů, obzorů, sebepoznání, překonání vlastních psychických problémů, rozvinutí tolerance, pocit nevýznamnosti vlastních problémů oproti skutečně vážným problémům jiných atp. Je zřejmé, že tito lidé oceňují možnost se učit, poznávat a získávat zkušenosti:

„Ale asi mě to učilo hodně i o mě...Třeba u mě osobně, jestli si pamatuju, tak jsem byla hodně schopná přejímat názory a teď mám pocit, že ne, že bych to úplně uměla, ale zkouším si utvářet svoje vlastní názory, potom, co mám za sebou...před pár lety jsem byla schopná poslouchat cokoli, kohokoli, nehledat si to svoje, jak s tou věcí souhlasit.“ (respondent 1)

„No a Centrum kultur, tam se člověk zase seznámí s jiným světem, rozšiřuje si obzor...poznáváš, že všude na světě mají lidi podobné problémy...takže určitě mě to nějak obohatilo, rozšířilo obzory.“ (respondent 3)

„Asi mi to trochu poupravilo názory, možná otevřelo i některý věci, že z toho povrchna, co se člověk dozvídá třeba i z médií, že jsem se pak dostala víc do hloubky. (...) Je tam možnost se setkat se spoustou lidí, se spoustou názorů a něco se i přiučit.“ (respondent 5)

„ (...) hrozně mi to pomohlo, za to jsem strašně vděčná (...) Člověk, když to zažije, tak pak nebazíruje tolik na těch svejch jakoby zásadách, nebo na tom, co si myslel, že je důležitý.“

"A možnost potkávat nový, zajímavý lidi... nejenom je poslouchat, protože to je jenom jedna z forem, jak se dozvídáš nové informace, ale to jak žijou, to co dělají, jaký zaujímají postoje vůči situacím, vůči světovému dění, tak je to strašně zajímavý.“ (respondent 6)

„(...) že mě ty lidi naučili vážit si sama sebe, umět ocenit dobrý vlastnosti a vytáhnout je na povrch...dřív jsem byla taková, jako myslím si, že jsem pořád, ale předtím to bylo extrémní,

taková zakřiknutá, nesmělá, myslela jsem si, že jsem nejhnusnější, nejhloupější, nejhorší, prostě...rozhodně mám pocit, že jsem udělala krok dopředu, že už třeba dokážu mluvit na veřejnosti a dokážu prostě chodit rovně a nehrbit se jenom kvůli tomu, že si myslím, že se na mě někdo dívá a soudí mě...“ (respondent 7)

„No a jak jsem se za ten rok srašně psychicky změnila! To mi říkají doted' kamarádi. Že mi předtím furt něco vadilo, furt sem něco řešila. Strašný psychický problémy jsem měla a prostě najednou vůbec. Proč bych řešila sebe, když hodně lidí na světě má daleko důležitější problémy, že to je úplná blbost řešit jakoby sebe.“ (respondent 11)

„A ta práce s těma postiženejma, já si myslím, že se od nich můžu hodně naučit.“ (respondent 8)

„Tak určitě jsem mnohem víc tolerantnější, jsem víc jako otevřenější k tomu, co je jiný. (...) v něčem mi to zbouralo takový jako ideály o lidech, to hodně, jako všechno vnímám jako pozitivní pro mě, ale třeba mě to stálo takový ty růžový brejle.“ (respondent 10)

„No, asi se u mě změnil ten přístup k těm lidem, neodsuzovat, neškatulkovat dopředu, než je poznám osobně.“ (respondent 9)

„Takže to mně taky hodně pomohlo. Já jsem se naučila brát každou takovouhle příležitost jako životní zkušenost a šanci (...) a já jsem se ty věci na sebe naučila nabalovat a prostě zúročovat.“ (respondent 12)

Kategorie „OSOBNÍ USPOKOJENÍ“ vyjadřuje spíše pozitivní pocity či emoce dobrovolníků, které jim dobrovolná činnost přináší. Udávají, že je to prostě baví, mají z toho radost, naplňuje je to a mají z toho obecně dobrý pocit. Někteří dodávají, že dobrovolnictví bývá nahlíženo jako nějaká oběť, a nesouhlasí s tím. Je vidět, že někteří si to prostě užijí a nepřijde jim, že by něco dávali druhým.

„Už to dávání je jakoby příjemný.“ (respondent 1)

„Mám pocit, že to, co dělám, tak to někdo vnímá pozitivně a něčemu to prospěje, to je příjemnej pocit...mě to docela hřeje“. (respondent 2)

„No, baví mě to.“ (respondent 5)

„Je to takové vnitřní uspokojení. Když člověk nedostává peníze nebo nějaké materiální statky a nikdo tě nechválí, tak aspoň vnitřně víš, že jsi udělala něco dobrého. Naplňuje mě to.“ (respondent 3)

„Takže je to i o nadšení, že je to pěkný, že tě to baví (...) že si to člověk dokáže i užít. (...) Někdy je dobrovolnictví chápáný, jako že se musíš obětovat, ale to je..s tím já hluboce nesouhlasím, protože se mi ten koncept dobrovolnictví jako obětování nelíbí, to je asi dáno tou křesťanskou tradicí, která považuje za kvalitu obětovat se. (...) Zase použiju ten výraz, má to šťávu, ten život je zajímavěj.“ (respondent 6)

„Že jakoby to člověka i šíleným způsobem naplní, protože já vim, že vlastně jsem dostala tu informačku, začala jsem pomáhat tak, že jsem skenovala obrázky pro děti, prostě klasika, nebo sem stříhala nějaký video a už jenom tohle mě strašně naplňovalo, i když je to prostě opruz největší skenovat 4 hodiny prostě obrázky. (...) Už tenkrát jsem byla prostě hrozně šťastná, že už konečně něco dělám.“ (respondent 11)

„Jo, ale bavilo mě to. (...) Já vlastně vůbec nemám pocit, že bych někomu pomáhala...mám pocit, že jakoby to dělám pro sebe...“ (respondent 8)

„Prostě mě to baví, našla jsem se a strašně si užívám, jak můžu dělat to, co mě baví, byť to někdy není jednoduchý.“ (respondent 12)

„Tak jako mě to uspokojilo, že jsem tý přírodě pomohl od toho bordelu.“ (respondent 13)

„Já z toho mám děsnou radost. (...) Takže mám pocit, že dobrovolnictví by se v tomhle směru mělo hodně nabízet. Řada lidí si pod tím představuje, že půjde do nemocnice ošetřovat nějaký nebožáký, který nemůžou na nohy, ale ono je to úžasně široká škála těchle aktivit“ (respondent 14)

Není neobvyklé, že lidé vyhledávají přátele mezi lidmi se stejnými zájmy či názory. Dobrovolníci vyjadřují uspokojení nad tím, že jsou součástí určité skupiny lidí, se kterými si rozumí, sdílí zájem o podobné věci a mohou se na ně spolehnout. Důležitá je možnost

vyjádření a komunikace. Pouze v jednom případě bylo prvotním impulzem k činnosti touha poznat nové lidi, takže jde spíše o kategorii, která z činnosti vyplynula. Tuto skupinu jevů jsem pojmenovala jako „KOMUNITA“:

„Myslím si, že jsem si našla nové lidi, který jsou na stejný vlně. Se kterýma se mohu bavit o spoustě věcí a dozvědět se spoustu věcí. Není to takový, jako že jdem někam na kafe a budeme se bavit o ničem a pak se rozejdem. Já si s těma lidma mám co říct a že jsou i na stejný rovině.“ (respondent 5)

„I ten prostor lidí, kde s těma lidma, se kterýma se setkám, i když jsou většinou mladší, tak tam nacházím tu společnou nit...Jsou to teda ty věci, který mi jsou blízky a tam se teda můžu vyjádřit, tam se z těma lidma dá mluvit. Kdežto dneska se v tý společnosti moc nedá mluvit.“ (respondent 4)

„Protože to není jen o tom, že děláme aktivity, ale je to zázemí, takový lidský, na který se můžu spolehnout, což jsem tenhle pocit nikdy neměla, protože v tomhle světě jede člověk sám na sebe a pár přátel, který si mezi sebou nedokážou vyřešit nějakou zradu, že je můžeš ztratit i ze dne na den.“ (respondent 7)

Další zajímavou kategorií je kategorie „SPLÝVÁNÍ“. Je pozoruhodné, že dobrovolníci nechtějí dobrovolnictví považovat za jakousi samostatnou sociální kategorii. Uvádají, že se jejich dobrovolnické aktivity do značné míry prolínají s jejich životem, ať už s jejich osobním životem nebo jejich profesí. Někteří ve svém volném čase provádějí aktivity, které souvisí s jejich zaměstnáním a příliš nesledují co dělají za peníze, a co ne. U jiných se zase například lidé, kterým pomáhali v rámci nějakého projektu, stanou jejich kamarády a chápou je tak. Nebo prostě dobrovolnictví chápou tak, že to patří do běžného každodenního života pomáhat těm, kteří to v jejich okolí potřebují. Tyto aktivity už jsou součástí jejich života a nebylo by jednoduché znenadání skončit. Toto je patrné hlavně u dobrovolníků, kteří dobrovolnictví věnují velké množství času.

„Najednou ti to splyne a začne se to strašně prolínat, že prostě ani nerozlišuješ, jestli to, co děláš, děláš v rámci zaměstnání, nebo ve svym volnu bez nároku na honorář...mně to hrozně souviselo s pracovní náplní, ale byly to věci navíc.“ (respondent 2)

„Já nevím no, nemám úplně ráda takovýto vytrhávání toho osobního života z toho celkového života člověka, takže já to beru jako přirozenou součást lidský existence...“ (respondent 14)

„Snažím se to jakoby zaintegrovat do celého života, i do ostatních oblastí.“ (respondent 6)

„(...) už nevím, jak bez toho jinak žít život. Já jsem si prostě představovala tisíckrát, jak by ten život vypadal, kdybych řekla nashledanou, já už prostě nechci nic dělat. A vůbec jsem si to nedokázala představit, jako bych najednou byla ztracená. Na koho bych se třeba mohla obrátit.“ (respondent 7)

„Já, v podstatě tím žiju.“ (respondent 10)

„Já mám tuhle holčičku už tři roky, je jí teď třináct a já už jí vůbec neberu jako nějaký Pětáček, že já jsem dobrovolník, jsme prostě kámošky (...)“ (respondent 8)

„(...)že je teď jedno, jestli za to dostávám peníze nebo ne, protože ta práce, je to stejný. (...)Nemůžu asi říct, že jsme kamarádky, ale že jsme si nějak na sebe zvykly a že už tak nějak patří do mého života.“ (respondent 9)

„(...) a protože jsem měla zaměstnání placený, tak jsem si mohla nějakým způsobem dovolit pěstovat to dobrovolnictví ve volném čase, který bylo navázaný na tu práci.(...) člověk, kterej se naučí dobře pracovat v té své profesi, tak je tak jako dobře zneužitelný pro to dobrovolnictví, protože mu většinou jde o věc.“ (respondent 12)

„On je ten název dobrovolnictví takovej těžkopádný. Mně připadá, že je to spíš všední život. (...) My jsme se někde učili, že lidi osm hodin spějí, osm hodin pracují a osm hodin se někde bavějí, tak tohleto patří do té třetí skupiny. Jo, protože kolikrát v té práci se nesmíte bavit, pak zbejvá ten třetí díl toho volného času a kde nikdo nepředpokládá, že se budou sbírat nějaký zlatý šeky. Ten život si o to prostě říká a kdo to nepochopí, tak je chudák, je žebrák, jako prostě je diagnóza. (...) Ta historie té lidský společnosti...i lidi dřív šli přes den kopat motykou a večer šli, měli tam ty nemocný lidi, tak jim šli léčit ty vředy na zádech, dali jim napít.“ (respondent 12)

Kategorie „NUTNOST“ vyjadřuje to, že dobrovolníci považují určité aktivity za potřebné. Ti, kterým jde o téma, to vidí v tomto kontextu. Jiní prostě pomohou tam, kde je potřeba, když je o to někdo požádá. Často uvádí, že, když to neudělají oni, pravděpodobně by to nikdo jiný neudělal, a to by byl problém. Neuvažují příliš o tom, co je to za činnost, prostě vidí, že někdo potřebuje pomoci a oni to zvládnou:

„Chtěla jsem dávat a ono to bylo potřeba“ (respondent 1)

„(...) děláš to, protože to na tebe zbylo, protože je to potřeba.“ (respondent 2)

„(...) tak tam, kde byla potřeba pomoci, tak tam se šlo, že jo.“ (respondent 4)

„ A hned mě napadlo, že bych s tím měla začít něco dělat. Přesně jak říkáme my humanisti, že když to nezačneš dělat ty, tak nikdo, že jo. (...) a že je to jakoby opravdu potřeba.“ (respondent 11)

„ No, dovedlo, ono celkem jako nebylo zbylí. Já bych jako celkem ráda si užívala to, co ráda dělám a sportovala si a malovala si. Tak nějak na to zrovna není doba. (...) Já to jako dělám sice dobrovolně, ale cejtím se k tomu být jako nucená, dost svým okolím. Já jsem si to nevybrala, já bych byla nejradši, kdybych vůbec nemusela dělat nic dobrovolného v tomhle smyslu, ve kterém se to používá.“ (respondent 10)

„Šlo nám o řešení věci a dostali jsme se k tomu...protože jinak to nešlo, protože nikdo jiný by to neudělal, takže bylo jednodušší se sebrat a jet to udělat.“ (respondent 12)

„ Tak nad tím nepřemejšlim, co je potřeba, to udělám.“ (respondent 13)

Poslední kategorie se týká řekněme negativních aspektů věnování se dobrovolné činnosti, se kterými se dobrovolníci setkávají. Tato poslední kategorie má název „OBTÍŽE“. Nejvíce si dobrovolníci stěžují na nedostatek času v důsledku jeho věnování na dobrovolné aktivity. K tomu ale dodají, že jsou tak spokojeni, že je to neodradí a svůj život tomu nějak přizpůsobí. Dále respondenti zmiňují to, že jejich nadšení do dobrovolných aktivit nechápu lidé v jejich okolí nebo je nechápe, či dokonce znehodnocuje společnost. Objevuje se také zklamání ze zneužití jejich práce nebo zklamání ze zneužívání peněz na jiné než deklarované účely.

Nicméně je patrné, že tyto obtíže nejsou tak výrazné, aby respondenty donutily změnit jejich konání:

„Akorát, že potom už se mi do toho života moc nevešlo, když už jsem dělala tyhle jakoby společenský aktivity prostřednictvím hnutí. Čimž neříkám, že to je špatně. S tím výběrem sem spokojená.“ (respondent 6)

„Když má člověk víc zájmů a chce žít nějakým normálním osobním životem, tak je to vždycky problém všechno skloubit.“ (respondent 2)

„Prostě jsem se najednou nestíhala učit do školy, nestíhala sem prostě, já nevím...po půl roce mi přilítly kamarádky z Anglie a já jsem je ještě neviděla jako tejdén. A teď odjedu a zase je tejdén nevidím. Že prostě jako tohle...ale stejně jsem strašně šťastná.“ (respondent 11)

„Máma mi říká, proč ještě chodím za tím Vojtou, že jsem úplně vyřízená, a že se radši nejdu domu vyspat. A já říkám, že sice jsem unavená, ale člověk si tím i tak nějak odpočine, tak nějak hlavně duševně asi, ale jak se to vezme. Jakože i tak, že toho mám moc, tak se toho nehodlám vzdát.“ (respondent 8)

„No, šlo to ztuha, protože práce přibíjvalo a čas máme jenom jeden a člověk potřebuje občas spát a občas se starat o rodinu a s třema dětma to není úplně, že se člověk může na všechno vykašlat. (...) ale mám tolerantního manžela, kterej sice občas se staví na zadní, ale protože je lev stejně jako já a protože je taky workoholik, tak má pro to pochopení. Takže to je základ, mít pochopení. A občas je to samozřejmě tak, že ty děti se musej podřídít (...)“ (respondent 12)

„(...) když chceš bejt jen dobrovolník u týhle organizace, předtím sem byla normálně zaměstnaná, když chceš bejt jenom dobrovolník, tak musíš mít podepsanou smlouvu, teď mi to zrovna říkali, a musím mít školení a musím mít doporučení z praxe, což vůbec nechápu, protože ten dobrovolník jim jenom jako pomůže ve svym čase bez nároku na honorář třeba dojít někam, aby se neztratili nebo jakoby je někde vyzvedne, což jako vůbec nechápu, proč stavěj jako překážky.“ (respondent 10)

„Pak jakoby já řeknu, že jsem nezaměstnaná a lidi se na mě dívají skrz prsty nebo prostě doma jakoby tomu nerozuměj a pořád mi říkají, jaktože teda nemáš čas, když nejsi zaměstnaná. Já neříkám práce tomu jakože půjdu někam do kanceláře, vydělám si peníze, budu tím podporovat prostě nějaký projekt, kterej kácí lesy, zabíjí zvířata nebo ničí támhle lidi, který musej vyrábět to zboží. Tohle jako já nepovažuji za práci. Já považuju mnohem víc za práci, když udělám něco jako důležitýho, co někomu jinýmu pomůže.“ (respondent 10)

„Nebo s tou Mončou, když měla nějaký problémy, nebo to i bylo problematický v rodině, jakože drsný, takže je blbý to, že ty s tím nemůžeš nic dělat, maximálně jí podržet.“ (respondent 8)

„No a naši, že jsem úplně blbá a táta ten to jakoby vůbec nechápe, vždycky jen řekne akorát tak co ty tvoji mentálkové. A to mě vždycky hrozně...a oni proč jsem si vybrala sociální práci, a ježiš to je hrůza, měla bys myslet na zajištění do budoucna a ty bys furt něco někde a radši se uč a jako...“ (respondent 8)

„Projekt na VŠ skončil výsledkově dobře, ale spolužačka si to potom dala do své diplomové práce, aniž by nám cokoli řekla. To znamená, že naše výsledky práce využila pro svůj vlastní prospěch. (...) To znamená, že někdo toho, že chceš pomoci, může zneužít.“ (respondent 3)

„(...) třeba, když zjistíš, že někdo něco dělá z jiných motivů, než jak to vypadá na první pohled, že ty jeho motivace nejsou tak úplně nezištný. Na tomhle poli si spoustu lidí, různý o.p.s-ky podávají granty za jiným cílem, než udávají a tak. Ale vlastně jsem měl štěstí, že jsem něčeho podobnýho účasten nebyl. Co tě pak ještě naštvě, když ty se snažíš dělat něco pro dobrou věc, tak pak slyšíš v médiích zprávy o ekoteroristech a tak, který zkreslují věci.“ (respondent 2)

VIII. Závěr

Shrnu-li výsledky výzkumu, je zřejmé, že (jak je znázorněno v grafu č. 1) zde existují určité předpoklady, které přispívají k tomu, že se člověk stane dobrovolníkem. Tyto předpoklady představují čtyři kategorie, které zahrnují zájem o určité téma, období, kdy jedinec hledá sám sebe nebo zažívá velké změny, dále jde o to, že určitou formu altruistického angažmá lidé považují za vlastní, byli k němu vychováváni, a posledním faktorem je zájem na tom, aby se lidé v jejich okolí či obecně lidstvo měli dobře. Lze říci, že tento souhrn nebo jednotlivé aspekty představují určité hodnotové zázemí respondentů. Všeobecná deklarace o dobrovolnictví uvádí, že skrze dobrovolnictví je vyjádřena touha po světovém míru, svobodě a spravedlnosti pro lidstvo a přispívá k řešení společenských problémů (www.dobrovolnik.cz 10. 5. 2007). Je dobře patrné i z provedeného výzkumu, že jde o lidi, kterým nejsou lhostejné problémy tohoto světa, i když se jich přímo nedotýkají, rovněž problémy lidstva jako takového a konečně jim jde i o jejich bližní v tradičním bezprostředním i obecném smyslu. Toto vyjadřují i v odpovědích na otázku, co je pro ně v životě důležité: aby se lidé měli prostě dobře. Většinou považují za samozřejmé pomoci tam, kde je třeba. Většinou se k těmto aktivitám dostanou tak, že je někdo osloví či je požádá o pomoc.

Někteří autoři tvrdí, že mezi dobrovolníky jsou hlavně studenti a důchodci, jelikož mají více času (např. Šormová, Klégrová, 2006). V provedeném výzkumu se vyskytli respondenti všech věkových kategorií a nejvíce byli zastoupeni mladí lidé ve věku 21–30 let, z nichž pouze jeden respondent byl studentem a ostatní již pracují. Ani rodina nebývá překážkou, mezi jedny z neaktivnějších respondentů patřili právě tři respondenti, kteří mají rodinu. Mezi různými věkovými kategoriemi nebyly co se týče výsledků rozdíly. I co se týče oblastí, ve kterých se dobrovolníci angažují, nezaznamenala jsem žádné významné rozdíly mezi dobrovolníky z různých organizací.

Někteří se v této činnosti, či v oblasti, v rámci, ve kterém je vykonávána, takzvaně najdou. Najdou jakousi životní cestu. Platí to zejména pro ty dobrovolníky, kteří se nacházejí v životním období hledání sebe sama nebo už se zajímali o určité téma či problém.

Centrální kategorie představuje určité následování své cesty, přesvědčení či postoje a její vyjadřování svým chováním a činnostmi a také snahu seznámit s ní ostatní lidi. Pro respondenty

je vůbec nejdůležitější v životě jednat dle svého přesvědčení, dělat to, co považují za správné, mít možnost jít si svou cestou. Z tohoto důvodu jsem právě tuto kategorii na základě analýzy označila jako centrální, která je směrodatná pro dobrovolné aktivity.

Dobrovolné aktivity jsou velmi zasazeny do života respondentů. Není to pro ně okrajová záležitost, považují je za něco neoddělitelného od soukromého života a nedovedou si představit, že by je ukončili. Je to poněkud více patrné u dobrovolníků, kteří aktivitám věnují nejvíce času, ale není to pravidlem. To, co v rámci dobrovolné činnosti dělají, považují za nutné, že je to potřeba dělat, je zde objektivní potřeba, aby to někdo udělal.

Dobrovolníci svou činností usilují o nějakou změnu, tedy změnu k lepšímu vztaženo k nějakému problému nebo tématu, kterým se zabývají. Za pozitivní rovněž považují, když svým postojem pozitivně ovlivní druhé. Jinak řečeno, chtějí se podílet na vývoji společnosti. Rovněž mají dobrý pocit z jednotlivých výsledků své práce.

Podle Friče (Frič, 2001) dobrovolníci za svou činnost dostávají vždy nějakou odměnu, má to pro ně vždy nějaký přínos. Neplatí tedy, že by šlo pouze o dávání. A skutečně, i analýza ukázala, že dobrovolníci popisují pozitivní přínosy. Na rovině pocitů udávají radost, uspokojení, naplnění, že je to baví atd. Dále mluví o mnoha věcech, které se díky dobrovolnictví naučili. Dále se jim líbí komunikace a sounáležitost s lidmi, kteří jsou takzvaně „na stejné vlně“. Částečně lze tedy souhlasit i s Lipovetským (Lipovetsky, 1999), podle kterého je dobrovolnictví motivováno osobním uspokojením, nikoliv altruismem. Je zřejmé, že z dobrovolnictví osobní uspokojení plyne, avšak, jak jsem již uvedla v rámci analýzy, není tento důvod onou hnací silou k zapojení se do dobrovolných aktivit. Naopak je zřejmé, že přesvědčení dobrovolníků a jeho vyjádření skrze tuto činnost přesahuje jednotlivce, tedy, že své činnosti směřují k pomoci druhým a k řešení společenských problémů. Osobní uspokojení tedy nevyklučuje, že jim jde i o druhé.

Pokud respondenti mluví o překážkách v dobrovolnictví, jde zejména o nepochopení okolí či o nedostatek času. Tyto obtíže však jejich činnost nijak nenarušují.

Co se týče subjektivní kvality života, směrodatné je vnímání jednotlivce. Záleží na tom, jak se člověk přibližuje tomu, co v životě považuje za důležité, tedy svým cílům, jak se mu daří činit

svůj život smysluplným. Lze říci, že v souladu s Inglehartovými výzkumy (Inglehart, 1977, 1997), které ukazují čím dál tím větší posun od materialistických hodnotových orientací k postmaterialistickým, se i respondenti v tomto vzorku orientují více na postmateriální hodnoty.

Jak jsem již uvedla, jako nejdůležitější se v životě respondentů jeví možnost jednat dle svého přesvědčení, dále také velmi často zmiňují a zdůrazňují, že jim záleží na tom, aby se jejich blízcí a vůbec lidé měli dobře. K tomu se samozřejmě objevují i hodnoty, které se týkají rodiny, zdraví a práce. Skrze dobrovolné aktivity realizují tyto cíle, a proto mohu závěrem říci, že dobrovolnictví zvyšuje jejich kvalitu života, na základě jejich subjektivních kritérií. Vyjádření svého přesvědčení skrze aktivity je přímo centrální kategorie, jak vyšla z výzkumu a z analýzy. Dobrovolnictví se tedy významnou měrou podílí na realizaci aspektu, které respondenti staví na vrchol svých hodnot. Jak už bylo řečeno výše, dobrovolníci rovněž hodnotí pozitivně další aspekty dobrovolnictví, tj. mluví o dalších přínosech. Jde o osobní rozvoj, pozitivní pocity vycházející z vykonávání aktivit a také oceňují možnost setkávat se s lidmi podobného zaměření a patřit k nim. Tyto přínosy lze také považovat za zvýšení kvality života respondentů, jelikož je hodnotí pozitivně, i když je přímo na otázku po důležitých věcech v životě neuvádějí.

Na základě provedené analýzy se zdá, že dobrovolnictví, jakožto životní styl, je založeno na hodnotách, které lze považovat za příznivé vzhledem ke směřování k udržitelnému rozvoji, jak o nich hovoří někteří autoři zabývající se důležitostí hodnot pro nastolení udržitelného rozvoje (např. Rynda, 1998; Plos, Vavroušek, 1994). Je patrná orientace na kvalitu života a duševní bohatství oproti kvantitě a konzumu, dále sounáležitost s ostatními lidmi a starost o problémy lidstva a přírody. Podle Kellera, Friče a Gála (Keller, Frič, Gál, 1996) ke konzumu může vést strach z prázdnoty, která se u zkoumaných dobrovolníků očividně nevyskytuje. Jednají v souladu se svými hodnotami a činnost je naplňuje, přináší jim pozitivní pocity a uspokojení. Je možné se tedy domnívat, že takoví lidé se obecně méně nechají strhnout konzumním chováním. Librová zastává názor, že k řešení ekologické krize je nezbytné právě změnit hodnoty, životní styl a snížit spotřebu (Librová, 1994).

Lze tedy závěrem říci, že provedený výzkum ukazuje na hodnoty a jejich realizaci skrze dobrovolnictví, které lze zařadit k těm pozitivním ve smyslu žádoucích životních stylů pro

směrování společnosti k trvale udržitelnému rozvoji. Tento výzkum je nahlédnutím do problematiky a může podnítit další kvantitativní šetření v tomto směru.

IX. Seznam přečtené literatury

Balcar, K.: Životní smysluplnost, duševní pohoda a zdraví. In: Československá psychologie, 1995, roč. 39, č. 5, s. 420-424

Bramston, P.: Subjective QoL: The affective dimension. In: Gullone E., Cummins A.: The universality of subjective wellbeing indicators: a multi-disciplinary and multi-national perspective. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2002

Brundtlandová, G. H. (ed.): Naše společná budoucnost. Praha: Academia, 1991

Buchtová, B.: Kvalita života dlouhodobě nezaměstnaných. In: Hnilicová, H. (eds.) Kvalita života: sborník příspěvků z konference konané dne 25.10. 2004 v Třeboni. Institut zdravotní politiky a ekonomiky, Kostelec nad Černými lesy, 2004, str.75-90

Cummins, A., Gullone, E., Lau, A.: A model of SWB homeostasis: The role of personality. In: Gullone E., Cummins A.: The universality of subjective wellbeing indicators: a multi-disciplinary and multi-national perspective. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2002

Ekosystémy a kvalita lidského života: rámec pro hodnocení. Praha: MŽP, 2003

Ekosystémy a lidský blahobyt. Syntéza. Praha: Centrum pro otázky životního prostředí, Univerzita Karlova v Praze, 2005

Frič, P.: Dárčovství a dobrovolnictví v ČR: výsledky výzkumu NROS a Agnes. Praha: NROS a Agnes, 2001

Gore, A.: Země na misce vah. Praha: Argo, 1994

Gullone E., Cummins A.: The universality of subjective wellbeing indicators: a multi-disciplinary and multi-national perspective. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2002

Hamplová, D.: Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004

Havel, V.: Poselství prezidenta České republiky Václava Havla. In: Sborník z celostátní konference na téma dobrovolnictví. Olomouc: Dobrovolnické centrum, 2002, str. 14

Hendl, J.: Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha: Karolinum, 1999

Hnilica, K.: Konflikt hodnot a kvalita života, Československá psychologie. 2000, ročník 44, č.5, s.385-403

Hnilica, K.: Předmluva k dílu II. In: Payne, J. a kol.: Kvalita života a zdraví. Praha: Triton, 2005, str. 245-249

Hnilica, K.: Vlivy materialistické hodnotové orientace na spokojenost se životem Československá psychologie. 2005, ročník. 49, č. 5, s. 385-398

Hnilica, K.: Povolání a kvalita života. In: Payne, J. a kol.: Kvalita života a zdraví. Praha: Triton, 2005, str. 395-414

Hnilicová, H.: Kvalita života a její význam pro medicínu a zdravotnictví. In: Payne, J. a kol.: Kvalita života a zdraví. Praha: Triton, 2005, str. 205-216

Hnilicová, H. (eds.) Kvalita života: sborník příspěvků z konference konané dne 25.10. 2004 v Třeboni. Institut zdravotní politiky a ekonomiky, Kostelec nad Černými lesy, 2004

Inglehart, R.: The silent revolution: changing values and political styles among western publics. Princeton: Princeton University Press, 1977

Inglehart, R.: Modernisation and Posmodernization, cultural, economic, and political change in 43 societies. Princeton: Princeton University Press, 1997

International Giving and Volunteering. Kent: Charities Aid Foundation, 1994

Janečková, H.: Životní události a kvalita života. In: Payne, Jan a kol.: Kvalita života a zdraví. Praha: Triton, 2005, str. 451-472

Jeník, Z., Krejčí J.: Člověk a česká společnost na prahu 21. století : sborník statí z mezioborového kolokvia k 10. výročí demokratické revoluce v Československu a z filosofického semináře o fenoménu štěstí u mladých lidí. Opava : Open Education & Sciences; Krnov : Cesta světla, 2000

Keller, J.: Až na dno blahobytu. Brno: Duha, 1993

Kebza, V. Šolcová, I.: Kvalita života v psychologii: Osobní pohoda (well-being) její determinanty a prediktory. In: Hnilicová, H. (eds.) Kvalita života: sborník příspěvků z konference konané dne 25.10. 2004 v Třeboni. Institut zdravotní politiky a ekonomiky, Kostelec nad Černými lesy, 2004, str. 21-32

Keller, J., Gál, F., Frič, P.: Hodnoty pro budoucnost. Praha: G plus G, 1996

Křivohlavý, J.: Kvalita života. Vymezení pojmu a jeho aplikace v různých vědních disciplínách s důrazem na medicínu a zdravotnictví. In: Hnilicová, H. (eds.) Kvalita života: sborník příspěvků z konference konané dne 25.10. 2004 v Třeboni. Institut zdravotní politiky a ekonomiky, Kostelec nad Černými lesy, 2004a, str. 9-20

Křivohlavý, J.: Pozitivní psychologie. Praha: Portál, 2004b

Křivohlavý, J.: Psychologie zdraví. Praha: Portál, 2003

Křivohlavý, J.: Mít pro co žít, Praha: Návrat domů, 1994

Křížová, E.: Kvalita života v kontextu všedního dne. Payne, Jan a kol.: Kvalita života a zdraví. Praha: Triton, 2005, str. 217-233

Křížová, E.: Sociologické podmínky kvality života. In: Kvalita života v kontextu všedního dne. Payne, J. a kol.: Kvalita života a zdraví. Praha: Triton, 2005, str. 351-364

Lašek, J.: Subjektivní životní spokojenost u tří věkových skupin respondentů. In: Československá psychologie, 2004, roč. 48, č. 3, s. 215-224

Librová, H.: Pestří a zelení. Brno: Veronica a hnutí Duha, 1994

Librová, H.: Vlažní a váhaví (kapitoly o ekologickém luxusu). Brno: Doplněk, 2003

Lipovetsky, G.: Věčný přepych. Praha: Prostor, 2005

Lipovetsky, G.: Soumrak povinnosti: bezbolestná etika nových demokratických časů. Praha: Prostor, 1999

Maslow, A. H.: Ku psychológii bytia. Mod a: Persona, 2000

Možný, I.: Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života. Portál: Praha, 2002

Občanská společnost 2004. Závěrečná zpráva z reprezentativního šetření v rámci projektu CIVICUS Civil Society Index - Index občanské společnosti. Praha: Nadace rozvoje občanské společnosti, 2004

O'Connell, B.: The Voluntary Spirit: A Collection of Columns. Washington: Independent sector, 1992

Payne, J. a kol.: Kvalita života a zdraví. Praha: Triton, 2005

Plos, J., Vavroušek, J.: Lidské hodnoty a společnost v pohybu. Praha: Kruh nezávislé existence, 1994

Potůček, M.: Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie, 2002

Power, M.J., Bullinger M. and the WHOQOL group: The universality of QoL: An empirical approach using the WHOQOL. In: Gullone E., Cummins A.: The universality of subjective wellbeing indicators: a multi-disciplinary and multi-national perspective. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2002

Quality of life: problems of assessment and measurement. Paris: Unesco, 1983

Rynda, Ivan: Trvale udržitelný rozvoj a vzdělávání, (ed.) Dlouhá, J.: in: Hledání odpovědí na výzvy současného světa, s. 10–16, UK/CZP//Společnost pro trvale udržitelný život, Praha 2000

Rynda, I., Bartoš, M., Kušová, D., Těšitel, J.: Sociálně-ekologické a psychologické dopady jaderné elektrárny Temelín na obyvatelstvo (vytvoření koncepce dlouhodobého výzkumu). Zpráva o průběhu výzkumu v letech 2002–2005, Centrum pro otázky životního prostředí, Fakulta humanitních studií UK a Ústav ekologie krajiny AV ČR, Praha, České Budějovice, 101 str. + 90 str. příloh

Rynda, I.: Sociální ekologie. Projekt specializace v rámci bakalářského studijního programu „Sociologie a sociální politika“ a magisterského studijního programu „Veřejná a sociální

politika“ na fakultě sociálních věd University Karlovy. 1998. Příloha č. : Východiska – stav světové společnosti a potřeba sociální ekologie (studie prohlubující úvodní kapitulu projektu). Poskytnuto autorem.

Strauss, A., Corbine, J.: Základy kvalitativního výzkumu. Brno: Sdružení podané ruce, 1999

Study of critical environmental problems. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology, 1970

Šormová, L., Klégrová, L.: Dobrovolnictví. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006

Tošner, J., Sozanská, O.: Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích. Praha: Portál, 2002

Vad'urová, H., Mühlpachr, P.: Kvalita života. Brno: Masarykova universita, 2005

Veblen, Thorstein: Teorie zahálčivé třídy. Praha: SLON, 1999

Vitterso, J., Roysamb, E., Diener, E.: the concept of life satisfaction across cultures: Exploring its diverse meaning and relation to economic wealth. In: Gullone E., Cummins A.: The universality of subjective wellbeing indicators: a multi-disciplinary and multi-national perspective. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2002

<http://www.dobrovolnik.cz>

<http://www.iucn.org>

X. Přílohy

Příloha č. 1 – Charakteristika respondentů podle vybraných kritérií

respondent 1

pohlaví: žena

věk: 26

dobrovolná práce: 15 hodin měsíčně

typ činnosti: ochrana zvířat

respondent 2

pohlaví: muž

věk: 33

dobrovolná práce: 8 hodin měsíčně

typ činnosti: ekologie a ochrana přírody

respondent 3

pohlaví: žena

věk: 28

dobrovolná práce: 6 hodin měsíčně

typ činnosti: kultura a integrace cizinců

respondent 4

pohlaví: žena

věk: 56

dobrovolná práce: 4 hodiny měsíčně

typ činnosti: ochrana lidských práv a kultura

respondent 5

pohlaví: žena

věk: 28

dobrovolná práce: 20 hodin měsíčně

typ činnosti: kultura a integrace cizinců

respondent 6

pohlaví: žena

věk: 30

dobrovolná práce: 100 hodin měsíčně

typ činnosti: ochrana lidských práv a kultura

respondent 7

pohlaví: žena

věk: 30

dobrovolná práce: 100 hodin měsíčně

typ činnosti: kultura a integrace cizinců

respondent 8

pohlaví: žena

věk: 22

dobrovolná práce: 15 hodin měsíčně

typ činnosti: asistenční služba

respondent 9

pohlaví: žena

věk: 19

dobrovolná práce: 10 hodin měsíčně

typ činnosti: asistenční služba

respondent 10

pohlaví: žena

věk: 22

dobrovolná práce: 100 hodin měsíčně

typ činnosti: ochrana zvířat

respondent 11

pohlaví: žena

věk: 20

dobrovolná práce: 100 hodin měsíčně

typ činnosti: ochrana lidských práv a kultura

respondent 12

pohlaví: žena

věk: 40

dobrovolná práce: 20 hodin měsíčně

typ činnosti: ekologie a ochrana přírody

respondent 13

pohlaví: muž

věk: 51

dobrovolná práce: 5 hodin měsíčně

typ činnosti: ekologie a ochrana přírody

respondent 14

pohlaví: muž

věk: 65

dobrovolná práce: 20 hodin měsíčně

typ činnosti: ekologie a ochrana přírody

Příloha č. 2 - Informovaný souhlas s rozhovorem a jeho zpracováním

Dne ..... 2007 jsem poskytl/a rozhovor Bc. Markétě Jůnové v rámci výzkumu pro její diplomovou práci na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy, magisterský obor Sociální a kulturní ekologie. Diplomová práce s předběžným názvem ..... je vedena PhDr. Ivanem Ryndou.

Pro účely analýzy v rámci uvedené diplomové práce smí být tento rozhovor zpracováván*:

- spolu s mým jménem a kontaktem na mojí osobu
- jen v anonymizované podobě bez souvislosti s mým jménem a kontaktem na mojí osobu

V případě, že úryvky z tohoto rozhovoru budou součástí diplomové práce nebo jiné publikace*:

- souhlasím s tím, aby byly uváděny v souvislosti s mým jménem
- souhlasím s tím, aby byly uváděny v souvislosti s mým jménem, ale chci takový text předem autorizovat
- smí být uvedeny jen v anonymizované podobě bez mého jména a souvislosti s mojí osobou

Až bude diplomová práce dokončena, tento rozhovor*:

- smí být archivován autorkou a tím zprostředkován pro jiné odborné účely, a to včetně kontaktu na mojí osobu tak, aby mě bylo možno v případě potřeby znovu oslovit; úryvky uvedené v publikovaných výstupech budou anonymizovány
- smí být archivován a tím zprostředkován pro jiné odborné účely, ale pouze v anonymizované podobě, bez spojení s mým jménem a s mojí osobou
- nesmí být dále archivován autorkou.

Na základě tohoto souhlasu smí být mé jméno, adresa a osobní údaje obsažené v tomto rozhovoru zpracovávány nejdéle 30 let.

Jméno respondenta:

Jméno tazatele:

Podpis respondenta:

Podpis tazatele:

Datum:

Datum:

---

* vyberte jednu z uvedených možností